

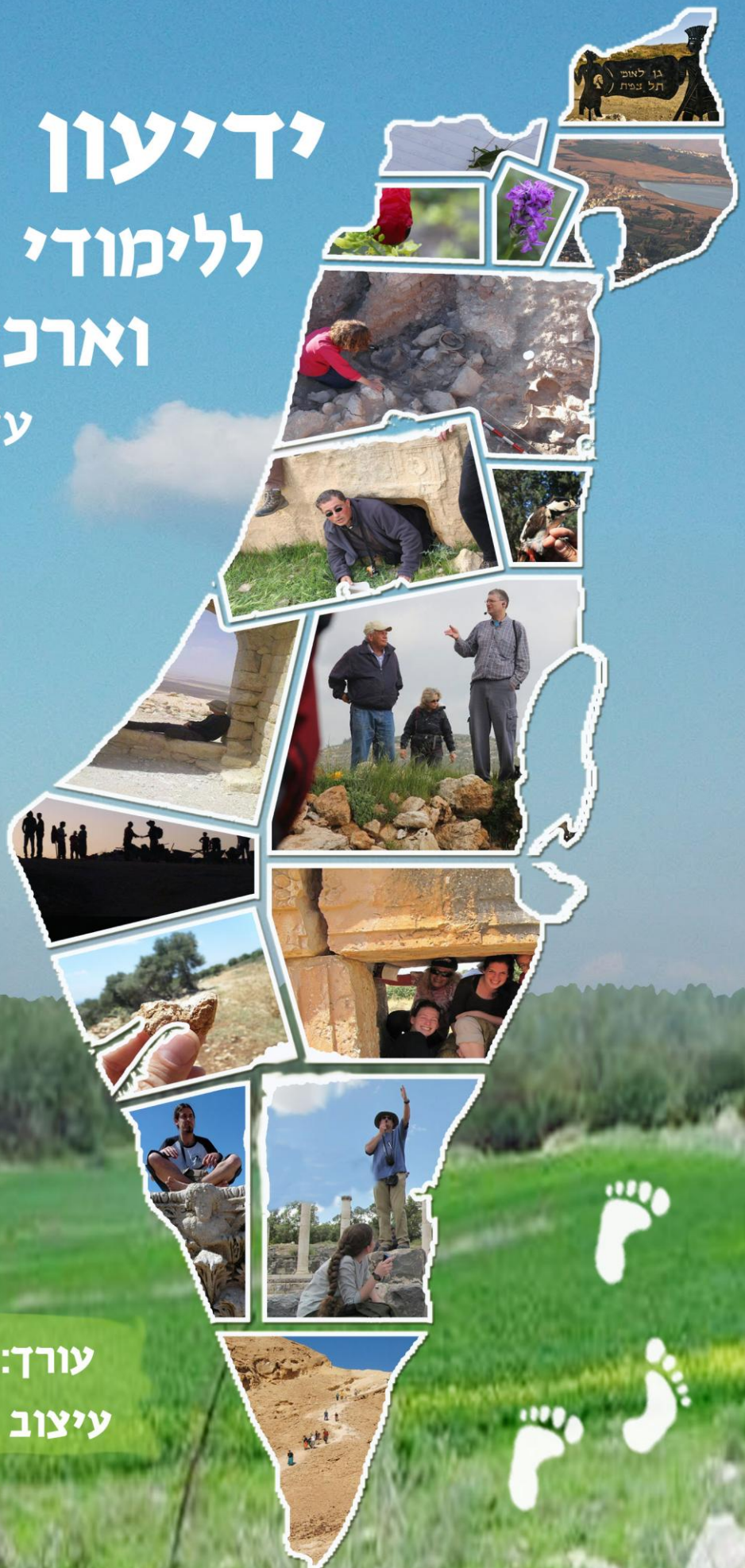
אוניברסיטת בר-אילן

ידיעון המחלקה ללימודי ארץ-ישראל וארכיאולוגיה

ע"ש מרטין (זוס)

תשע"ב-תשע"ג
2012-2013

עורך: ד"ר קובי כהן-הטב
עיצוב והתקנה: דקלה דנינו

המחלקה ללימודי ארץ-ישראל וארכיאולוגיה

התחביב הפך למקצוע ומדע

פרופ' איל רגב, ראש המחלקה ללימודי ארץ-ישראל וארכיאולוגיה

המחלקה ללימודי ארץ-ישראל וארכיאולוגיה היא מחלקה בין-תחומית, ובה למעלה משלושים מרצים, החולשים על תחומים נרחבים ומגוונים שעניינם חקר ארצנו. תחומי עיסוקה של המחלקה נעים על קשת רחבה של תקופות ונושאים: מהתנחלות שבטי ישראל ותקופת המלוכה ועד הסכסוך הישראלי-ערבי; מגיאוגרפיה פיזית ועד לזואולוגיה. המחלקה עוסקת בכל התקופות: הפרה-היסטוריה, תקופת המקרא (תקופת הברונזה והברזל) תקופת הבית השני, המשנה והתלמוד, ימי הביניים והעת החדשה ומדינת ישראל. תחומי המחקר הם רבים ומגוונים: היסטוריה, ארכיאולוגיה, גיאוגרפיה פיזית ואנושית, אפיגרפיה, בוטניקה וזואולוגיה (מודרניות וארכיאולוגיות), תולדות הרפואה, מדעי הארכיאולוגיה ועוד.

כל אלה מועברים באמצעים שונים תוך שימוש בשלל מתודות מחקריות החל מניתוח טקסטים, המשך בסורים בשטח וכלה בבדיקות מעבדה שונות ומשונות.

המחלקה ללימודי ארץ-ישראל וארכיאולוגיה היא מובילה בתחומה הן במחקר הן בהוראה; באיכות הקורסים, מבחר הקורסים, והרמה המדעית של חברי הסגל המתבטאת בספרים ומאמרים רבים ובמספר מענקי מחקר יוקרתיים. לפני כשנתיים זכתה המחלקה בציון טוב מאד מוועדת הבדיקה הבינלאומית מטעם המועצה להשכלה גבוהה בתחום הארכיאולוגיה. בשנה שעברה זכינו בציון לשבח אוניברסיטאי על איכות ההוראה, ובשנה שלפניה שניים ממרציו נבחרו למרצים מצטיינים.

אך יותר מכל אנו מתגאים באווירה הייחודית השוררת במחלקה. תלמידי המחלקה מגלים, אם טרם ידעו זאת קודם, כי תחביבם הוא לא רק מקצוע, הוא גם מדע. בשיעורים, בהפסקות, בסורים ובחפירות, החיוך על הפנים, וגלגלי המח פועלים ללא הרף. בין העיר המודרנית לכפר הקדום; בין דיוקן החשמנאים לזהות החלוצים; למן גילוי האש על ידי קדמונינו ז"ל ועד לנשים פורצות דרך בעיר ובקיבוץ, נמתחים קווים מחברים ונחשפים סודות הטמונים בשבילים ובספרים. האדם, החי והצומח, הטבע, הנוף וההיסטוריה מאחדים את תלמידינו מכל קצוות הארץ ללימוד שהוא גם חוויה.

מרצי המחלקה ותלמידיה מונעים מכוחה של התפיסה כי לידע ולמצוינות מחקרית יש ערך מוסף מחנך ומקרב לבבות. הבוגרים שלנו לומדים להעריך את המטען האנושי, התרבותי, הכלכלי והרוחני של ארץ-ישראל בעבר ובהווה, בד בבד עם הבנת מורכבותו. הכרה מעמיקה של העבר הרחוק והקרוב מביאה עמה מבט לעתיד, בבחינת לאן מועדות פנינו כאנשים פרטיים וכחלקים מהחברה הישראלית המגוונת. הלימודים במחלקתנו מכשירים את דור העתיד של מנהילי ידע הארץ ותודעתה לציבור הישראלי ולדורות הבאים: בבתי ספר, בבתי ספר שדה, באתרי תיירות ובמוזיאונים, בהדרכות סורים לישראלים ולתיירים. בוגרינו משתלבים בצמרת העשייה הציבורית במוסדות ציבור, בניהול אתרי מורשת ובשירות המדינה. מספר התלמידים במחלקתנו גדל ועולה בכל התארים, ואנו מחויבים לשמירת הרמה הלימודית והערכית הגבוהה.

הידעון שלפניכם מציג חלק מהעשייה המחקרית של מחלקתנו בשנתיים האחרונות (תשע"ב-תשע"ג), הניכרים ביו היתר בספרים, כנסים, וחפירות ארכיאולוגיות. בשל קוצר היריעה נזכר כאן רק מדגם מייצג. בידעון מצוי גם ביטוי לסורים המחלקתיים (הקמפוסים) והייחודיים שלנו. צר המקום מלהכיל את למעלה משישים הסורים הלימודיים לכל רחבי הארץ הנערכים מידי שנה בהדרכת סגל המרצים והמהווים חלק בלתי נפרד מתכנית הלימודים במחלקה.

אך את רוח המחלקה הייחודית, המאפיינת את השיעורים והסורים; את החברות והרעות שגם הם תוצרי המחלקה, וכל מה שבא בעקבותיהן... קשה להעביר במילים הכתובות. בואו וחוו בעצמכם.

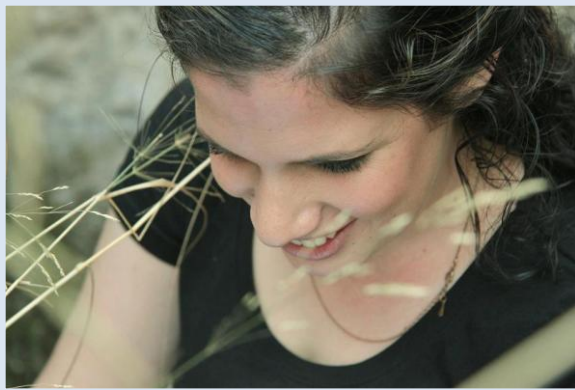
שלכם

פרופ' איל רגב

ראש המחלקה ללימודי ארץ-ישראל וארכיאולוגיה

עושים רוח

מור מעוז, סטודנטית במחלקה

מור מעוז

והמחשב מכובים וכמעט כמעט אפשר לחשוב שסך הכול אנחנו די דומים לאותם אנשים מלפני אלפי שנים, מה שקובע הוא התוכן והמהות אותם צברנו במהלך היום.

אומרים שמי שבחר במקצוע שהוא אוהב הולך "עם הלב". אני לא הלכתי רק עם הלב, באתי גם עם השכל. כי **עם קצת יצירתיות והמון רצון לעסוק בתחום הנבחר אפשר למצוא עבודה ראויה.**

אין לי אשליות, לא מחכה לי מכרה זהב במקצוע שבחרתי, בקושי כמה כלי פולחן קדומים, אבל את הסיפוק והעניין שאני מוצאת בלימודים ובעבודה שלי אני לא אמצא במקום אחר, וההרגשה המיוחדת שבעיסוק בתחום שמרתק אותי שווה הון. נכון, יכול להיות שיכולתי להרוויח יותר במקצוע אחר, אבל מה שווה עבודה במקצוע מכניס יותר אם אני מאושרת פחות?

אם נחזור לטוקבקיסטים, נראה כי בדור בו הזלזול כלפי מקצועות הרוח הוא בוטה, ואין זה משנה אם זה לימודי ארץ ישראל, אנתרופולוגיה או פילוסופיה, בזמנים בהם מבקשים לבטל בגרויות בהיסטוריה, לימוד מדעי הרוח זה צו השעה. לא אשתמש בקלישאות, אך בתרבות שאינה מכירה בחשיבות שורשיה, במדינה בה ציבור חושב שרק פיתוח טכנולוגיות ואפליקציות חיוני להתקדמותו, יש לערוך חשבון נפש משמעותי.

יום אחד, בעוד כמה וכמה שנים, כשהדור האבוד שלי ישב על המרפסות בבתי האבות, יסתכל בנוסטלגיה על ימיו היפים ויתהה איך לכל הרוחות מחייגים מהמכשירים המשוכללים שיהיו אז (לנכדים לא ממש תהיה סבלנות אלינו, נו בחייכם, מי הראה לסבתא לאחרונה איך משחקים קנדי קראש?) אני אדע שאת שלי עשיתי. כי גאדג'טים וטכנולוגיות באים והולכים, אבל התרבות, ההיסטוריה, הממצא הארכיאולוגי, הפילוסופיה והכתבים של העם הם שימשיכו אתנו. הם העתיד.

מ

דורי הדעות האחרונים באינטרנט לא הותירו לי מקום לספק. בחירתי בלימודי הרוח גזרה עלי חיים של קיבוץ נדבות, חיזור על פתחי הנדסאים וכלכלנים וניקוי נעליים של היי-טקיסטים מורמים מעם. זאת בלי לציין כמובן את היותי פרזיטית, לא יצרנית, לומדת על חשבון משלם המיסים וחסרת כל ערך ותועלת לעתיד המדינה. אז לכל אלו שאינם מעודכנים, לאחרונה נפתח ב Ynet מדור הנקרא 'X על הדור' או במילים אחרות- פינת הסטודנט הממורמר על המדינה שאינה מאפשרת לו למצות את הפוטנציאל המקצועי הבלתי ממומש שלו שרק מחכה להתפרץ ולא יכול בשל יוקר המחיה, לפיד ושאר מרעין בישין.

אני מודה, מתחביבי המרכזיים לקרוא טוקבקים מתלהמים המשתלחים בלומדי מדעי הדשא ולחיך להנאתי, ולא כי יש לנו אחלה זווית צפייה מהדשא שלנו.

אני מחייכת כי אין לי שום כוונה להתנצל על כי לא בחרתי ללמוד את אחד מהמקצועות המדויקים או להיות מפתחת תוכנות. אני לומדת לימודי ארץ ישראל וארכיאולוגיה מלכתחילה, לא בדיעבד, לא כי לא התקבלתי לאיזה מסלול "הצלחה בטוחה" שסיפק כל אימא פולניה טובה.

אני לומדת לימודי הרוח כי בחרתי ללמוד את המהות. אני לומדת תחום הבונה את המחשבה, נושאים הפותחים לי הסתכלות מגוונת ועשירה על העולם, אני רוכשת תפיסות עולם ושיטות חשיבה מרחיבות אופקים. כשאני לומדת על כלכלה, על תרבות, על חברות ותרבויות שזמנן עבר, אני צוברת ידע שאין לו תחליף. עם כל החשיבות, ויש המון, בלימודי הפיתוח העתידי, **אין חשוב מלימוד הידע האנושי שנצבר במשך אלפי שנים.** אין ידע שווה ערך לידע המגלם בתוכו אלפי שנים של ניסיון.

זהו עולם אינסופי. לימודי הרוח, ולימודי א"י וארכיאולוגיה ספציפית, מגלמים בתוכם את החיים של אז והיום.

בסופו של דבר, אין זה משנה אם השנה היא 2013 לפני הספירה או 2013 לספירה. אז והיום, מתעורר האדם בבוקר עם רגשות, רצונות ושאפיות. אז והיום אנו חיים באותו מסלול חיים מוכר- ילדות, התבגרות, בניית משפחה וזקנה. אז והיום, האדם מתעסק בפרנסה והישרדות יומית.

המבדיל בין אדם לאדם, בין תקופה לאחרת הוא התוכן אותו יוצק האדם בחייו.

אמת, על מנת לאפשר למחשבה להתפתח יש להתפרנס בכבוד, אך גם בזמנים בהם חיו בצניעות וללא קידמה ושכלולים של שנות האלפיים, האנושות הייתה מאושרת. כי בסוף היום, כשהעיניים נעצמות על הכרית, הפלאפון

חפירות תל עיטון

פרופ' אבי פאוסט

א

זור השפלה זוכה בשנים האחרונות לפריחה ארכיאולוגית, ותלים רבים נחפרים מדי קיץ. אולם, אזור ההר - לבה של ממלכת יהודה - מוכר הרבה פחות. תל עיטון, שרבים מזהים אותו עם עגלון המקראית (יהושע י' 34-36; יהושע יב' 12; טו' 39), הוא אחד התלים הגדולים במזרח השפלה, סמוך לעמק התלם המפריד בין השפלה הגבוהה להר חברון. אחת ממטרות החפירה באתר זה הייתה לזרות אור על האזור שבין השפלה להר, וללמוד על מהות הקשר בין שני האזורים לאורך ההיסטוריה: מה היה תפקידו של עמק התלם בכל תקופה ותקופה, והאם שימש גשר בין חבלי ארץ אלו או מחסום וגבול?

בתל עיטון התקיימו חפירות הצלה מצומצמות בשנות ה-70 למאה העשרים מטעם משלחת חפירות לכיש (ארבעה ריבועים בלבד). כמו כן, נחפרו למרגלות התל כמה קברים בחפירות הצלה בשלהי שנות ה-60. בגבעות שמסביב לתל אלפי קברים ממגוון תקופות, אך אלו נשדדו במהלך השנים, וחפירות ההצלה נועדו לתעד מעט מבית קברות אדיר זה.

בקיץ 2006 החלה משלחת חפירות מטעם אוניברסיטת בר-אילן בפרויקט החפירה בתל ובסקר האזורים הצמודים אליו. לפני החפירה חולק התל ליחידות משנה, שנסקרו כל אחת בנפרד, ובהמשך בוצע במקום "סקר-חפירה" במטרה לקבל מושג ראשוני על תולדות ההתיישבות בתל ובאזוריו השונים, וכן כדי לעמוד על מהימנות הסקר וסקר-החפירה. מהסקר עולה כי התל נושב לראשונה בתקופת הברונזה הקדומה, והתקיים בו יישוב כמעט ברציפות עד ראשית התקופה ההלניסטית.

עד כה חפרנו בחמישה שטחי חפירה, אך באף אחד מהם לא הגענו עדיין לסלע האם. השרידים הקדומים שנחשפו עד כה בחפירה הם מתקופת הברונזה המאוחרת. פיזור השרידים, המשתרעים גם מדרונות התל, ועוצמתם, מצביעים על כך שבמקום התקיימה אז עיר גדולה – ככל הנראה עיר גבול בין ערי המדינה שהתקיימו בלכיש ודביר או חברון.

בניגוד למרבית אתרי השפלה שחרבו במעבר בין תקופת הברונזה המאוחרת לתקופת הברזל, הרי שהיישוב בתל עיטון המשיך להתקיים גם בתקופת הברזל 1, אם כי הוא הצטמצם בהיקפו. השרידים שהתגלו מלמדים על כך שהתושבים היו כנראה כנענים, וכי תל עיטון היה חלק ממובלעת כנענית שהתקיימה בין אזורי ההתיישבות הפלשתיים במישור החוף להתיישבות הישראלית באזור ההר.

חפירות תל עיטון

בתקופת הברזל 2 (תקופת המלוכה) הפך האתר לישראלי. התושבים איבדו את זהותם הנפרדת ונטמעו בהדרגה בממלכת יהודה. השכבה החשובה ביותר שהתגלתה עד כה בתל היא זו מן המאה הח' לפסה"נ. במקום התקיימה אז עיר גדולה ומבוצרת, שחורבה במסע מלחמה אשורי, ככל הנראה במהלך מסעו של סנחריב בשנת 701 לפסה"נ. החורבן העז חתם את השרידים באתרם, ולמעשה כמעט בכל מקום שבו אנו חופרים אפשר למצוא שרידים שמורים היטב מיישוב זה, ועדויות לקצו המר. כך למשל נחשף בראש התל מבנה מרשים, ששטח קומת הקרקע שלו כ-250 מ"ר; בבנייתו אף נעשה שימוש באבני גזית. הממצאים מאפשרים לנו ללמוד על השימוש שנעשה בכל חדר וחדר במבנה. באחד החדרים למשל התגלו כלי אגירה רבים על תכולתם: זיתים, ענבים, עדשים ועוד. בשתי נקודות בחדר התגלו ריכוזים של שיני שום, שהיו כנראה תלויות על הקיר ונפלו במהלך החורבן. חדרים אחרים שימשו לאחסון, לבישול ועוד.

בחצר עמדו, זה בצד זה, מספר נולים. ראשי חיצים רבים שהתגלו בשכבת השריפה מלמדים על אופיו האלים של החורבן. לאחר חורבן האתר ניסו כנראה כמה מהניצולים לשוב ולהיאחז בו, אך ניסיונם כשל, והאתר ניטש במשך מאות שנים. במאה הד' לפסה"נ (שלחי התקופה הפרסית) נוסדה במקום מצודה, וסביבה כפר. איננו יכולים להעריך במדויק כמה זמן התקיים יישוב זה, אך נראה שעברו רק כמה דורות בטרם ניטש גם הוא בתקופה ההלניסטית הקדומה, והיישוב חדל להתקיים.

בתקופה הביזנטית ככל הנראה הוכשר התל לעיבוד חקלאי. נבנו בו טרסות, ששינו את מתארו וחתכו חלק מהשכבות הקדומות באזורים רבים.

מעבר לשחזור ההיסטוריה של האתר עצמו והניסיון להבין היסטוריה זו בתוך ההקשר הרחב יותר, הרי שהמחקר בתל עיטון כולל בדיקה (בשיתוף עם גופים ואוניברסיטאות נוספים) של תהליכי היווצרות אתרים, של שיטות הבנייה הקדומות, אמצעי חישה מרחוק ותרומתם להבנת התכנון העירוני, ועוד.

חפירות תל צפית/גת

פרופ' אהרון מאיר

בקיץ האחרון נערכה העונה ה-17 בפרויקט החפירות בתל צפית/גת בניהולו של פרופ' אהרון מאיר ובהשתתפות של למעלה מ-100 אנשי צוות מישראל ומכל העולם. גם השנה היו ממצאים מעניינים ומפתיעים, מתקופות ותרבויות שונות.

מתקופת הברונזה הקדומה, באלף השלישי לפנה"ס, תקופה בא הופיעו הערים הראשונות באזור, העיר גת היתה עיר כנענית חשובה. בשיתוף עם צוות חוקרים בראשות פרופ' הסקל גרינפילד מאוניברסיטת מניטובה בקנדה, ובמימון מענק מחקר גדול של ממשלת קנדה חוקרים את שרידיה של העיר גת בתקופה זו. השנה, בין השאר, גילינו קטע מרשים של ביצורי העיר.

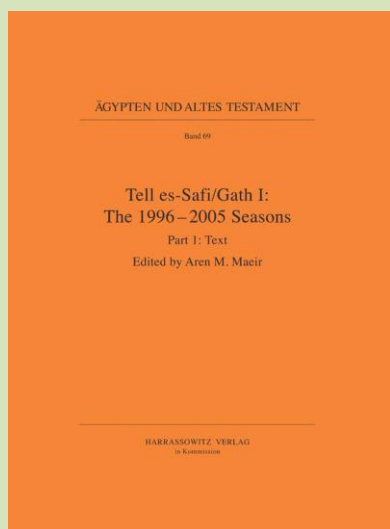
רוב רובם של הגילויים השנה היו קשורים לתרבות הפלשתית, בתקופת הברזל, בתקופה המקבילה לימי השופטים וממלכות ישראל (סביב 1200 עד 700 לפנה"ס). חשפנו עדויות לשלבים שונים בתרבות זו, שכידוע, מרכיבים מרכזיים בה הגיעו מחוץ לארץ ישראל, בין השאר מאזור יוון של היום. מבין הממצאים השונים שנתגלו השנה מהשכבות הפלשתיות ניתן לציין כלי שנהב שלם שנתגלה בשכבה מהמאה ה-11 לפנה"ס, וכן אוסף של כלי פולחן הכולל קונכייה ימית שלמה, שנתגלה בעיר התחתית. קבוצה זו של כלים נתגלו בשכבה המתוארכת למאה ה-10 לפנה"ס. שכבה זו בעיר התחתית מראה לנו בבירור שגת פלשתים היתה עיר גדולה ומשגשגת במאה ה-10 לפנה"ס, תקופת מלכות דוד ושלמה, וככל הנראה, גת פלשתים היתה עיר המדינה החשובה והחזקה באזור בתקופה זו. לאחר המאה ה-10, גת פלשתים ממשיכה להתקיים ולשגשג, ורק בסוף המאה ה-9, סביב 830 לפנה"ס, גת נהרסת בידי חזאל מלך ארם, כפי שמוספר במלכים א', יב:18. וכמו בשנים קודמות, עדויות מרשימות לחורבן העיר בידי חזאל נתגלו גם השנה.

לאחר הרס גת פלשתים, העיר גת נעזבת לתקופה קצרה, ואז, בסוף המאה ה-8 לפנה"ס, בתקופתם של חזקיהו מלך יהודה וישעיהו הנביא, העיר מיושבת מחדש, אך הפעם בידי ממלכת יהודה, ואכן, חשפנו שרידים של שכבה מתקופה זו עם ממצאים יהודאיים אופייניים, שנהרסה בחורבן, ככל הנראה בידי האשורים.

לבסוף, המשכנו לחשוף שרידים של המצודה הצלבנית "בלאנש גארד" (המצודה הלבנה) שנבנתה בראש התל במאה ה-12 לספירה.

גם בשנה הבאה, בחודש יולי 2014, צוות החפירות יחזור לחפור באתר – והיינו שמחים לראות אתכם מצטרפים אלינו!

לבסוף נציין שבשנה האחרונה הופיע הכרך הראשון של סדרת הדו"חות הסופיים על החפירות, בהוצאה Harrassowitz, מוויסבאדן, גרמניה. הדו"ח, שהוא למעשה כרך כפול עם למעלה מאלף עמודים של טקסט ואיורים וכ-30 פרקים שונים, מסכם את רוב הממצאים בחפירות בין העונות 1996 ועד 2005. אך בזאת לא תמה מלאכתנו, ואנחנו כבר שוקדים על הכרכים הבאים בסדרה זו!

העת החדשה

בחזית המחקר

ד"ר לילך רוזנברג-פרידמן

תולדות ארץ ישראל בעת החדשה הוא תחום מרכזי במחלקתנו הטומן בחובו קשת רחבה של נושאים ותחומים. מלבד היותו אבן שואבת לתלמידי מחקר רבים, מהוות תולדות הארץ בעת החדשה מצע לפעילות ענפה של חוקרים מהמחלקה, שיכולם המחקרי מאיר באור חדש את העבר ומהווה תרומה של ממש לפיתוחו המדעי של התחום, אך לא פחות מכך הוא רלבנטי להווה במדינת ישראל, בהציפו נושאים העולים לא אחת לדיון בשיח הציבורי העכשווי.

סקרנית בנוגע לחידושים המחקריים הצפויים בתחום, נפגשתי לשיחה עם שניים מעמיתיי לחקר העת החדשה במחלקה, ההיסטוריון ד"ר תמיר גורן והגאוגרף-ההיסטורי ד"ר קובי כהן-הטב, שהסכימו לחשוף בפניי את שמתבשל במטבחם המחקרי.

ד"ר תמיר גורן, התמקד במחקריו עד כה ביחסי יהודים-ערבים בארץ, בתולדות הסכסוך היהודי הערבי ובמאפייני הערים המעורבות. מחקרו החדש, רחב היריעה, מתרכז ביפו המנדטורית. למרבה ההפתעה, בשונה מירושלים ואף מחיפה, יפו של ימי המנדט הבריטי היא בבחינת פרק לא ידוע בתולדות הארץ, ורק מעט נכתב אודותיה. אמנם יפו המנדטורית נזכרת באי אלו מחקרים, אולם כפי שמבהיר תמיר, "הדברים שנכתבו עד כה על יפו, תוארו מהזווית התל-אביבית. אך לא נכתב על יפו בעיניה ומתוכה". התמיהה מתעצמת לנוכח העובדה שיפו הייתה העיר השנייה בחשיבותה בתקופת המנדט. "יפו הייתה שער הכניסה לארץ ישראל עד חניכת נמל חיפה", מתאר תמיר ומוסיף, "זו הייתה עיר נמל מרכזית וכל העולים הגיעו ראשית אליה". אם כך הם פני הדברים, כיצד ייתכן שההיסטוריה של יפו המנדטורית נותרה עלומה? תהייה זו הובילה את תמיר לקחת על עצמו את מלאכת השבת יפו למדף ההיסטוריה.

אתגרים לא פשוטים ניצבו לפתחו. הבולט שבהם היה ההחלטה על מטרתו המובהקת של המחקר: "כתיבת היסטוריה של עיר היא אתגר גדול, שכן מה ייכלל בזה ואיך בוררים את הנושאים?" מסביר תמיר. את הפתרון מצא בקביעת 'עמוד שדרה' המהווה מסד למחקר כולו, והוא ניתוח התפתחות העיר בתקופת המנדט לנוכח היחסים בין יהודים לערבים. על פי תמיר, מהממצאים עולה כי "טיב היחסים שהתגבשו בין יהודים לערבים, השפיע על יפו לטוב ולרע. כשהיו יחסים טובים – יפו התפתחה, ואילו יחסים רעים פגעו בהתפתחות העיר".

שיאה של יפו היה במחצית שנות השלושים, כשגם במקרה שלה, כמו במקרים אחרים, קו פרשת המים מצוי בשנת 1936 שבה פרצו המאורעות. עד לשנה זו, השכילו שני הצדדים לקיים מערכת יחסים נוחים והעיר התפתחה במובנים רבים. אולם משפרצו המאורעות, התהפכו היוצרות. ביחסי יהודים-ערבים חלה החרפה, שניכרה גם בהתפתחות העיר. "מאורעות 1936 היוו קו שבר, ומאז החל תהליך של נסיגה כשהעיר לא תשוב עוד למעמדה בעבר", קובע תמיר ומציג נקודת ציון נוספת שהטביעה חותם על הליך ההידרדרות של יפו, והיא שנת 1948 כשהמלחמה הותירה את יפו מוכה וחבולה.

ד"ר תמיר גורן

תמיר מצביע על מערכות יחסים מיוחדות שנרקמו בין יהודים לערבים ביפו. כאלה למשל היו יחסי מאיר דיזנגוף, מי שעמד בראש תל-אביב עד לשנת 1936, לבין עאצם אל-סעיד, ראש עיריית יפו עד לשנת 1938. בין השניים שררו יחסים קרובים במיוחד גם במישור האישי, שכללו הזמנות הדדיות לאירועים תרבותיים. החיבור בין השניים היה על רקע קרבה אישית; "תקשורת מיוחדת הייתה ביניהם", מתאר תמיר, אך גם לנוכח אינטרסים משותפים. סביר כי העובדה הגיאוגרפית של צמידות יפו לתל אביב, וזרימה דו-כיוונית של אוכלוסיה שאפיינה את שתיהן, השפיעה על כך. ובכל זאת, יש לזכור כי תל אביב הייתה חלק מהגשמת המפעל הציוני, וכי האישים שנזכרו לעיל אינם בבחינת אנשים פרטיים. למעשה מדובר ב"ראש עיר ערבי המנהל יחסים עם המפעל הציוני" מציין תמיר. וזה כידוע ייחודי למדי.

המחקר לוה בשורה של בעיות מתודולוגיות. בעיה מרכזית נעוצה בהעדר ארכיון עירוני של יפו מימי המנדט, שמטבעו אמור להוות מקור מרכזי למחקר מעין זה. "העירייה הייתה ערבית, וגם הארכיון היה ערבי. מה שארע לו הוא תעלומה", מבהיר תמיר ומעלה השערות: "יש הטוענים שחרב ב- 1948, לא ברור על ידי מי, יש אומרים שהוברח לירדן". כך או כך, תמיר יצא לדרכו המחקרית כשנקודת המוצא הייתה העדר תיעוד בסיסי. האתגר היה במציאת מקורות חלופיים. החשוב שבהם נמצא בדמות העיתונות הערבית שמרביתה, בתקופה המנדטורית, יצאה לאור ביפו. הנבירה בעיתונות הניבה שלל ממצאים. "נראה כי לכתבים עצמם היה עניין עצום ביפו", קובע תמיר. טיבם של המקורות הללו, הוביל את המחקר לשרטוט קווים לחיי היומיום ביפו. הממצאים והתובנות הם בבחינת יישום המגמה המחקרית של "ההיסטוריה מלמטה"; מגמה בולטת בהיסטוריוגרפיה של ימינו.

מחקרו של תמיר 'מדבר' עם מחקרו החדש של ד"ר קובי כהן-הטב בהקשרים שונים. הראשון שבהם הוא נקודת המוצא למחקר: מתברר כי החריש העמוק שנעשה עד כה בחקר תולדות הארץ בתקופת המנדט ובעשורים הראשונים למדינה, פסח לא רק על יפו, אלא גם על ירושלים של השנים 1948 – 1967 מההיבט של התיירות וקשריה עם עיצובה של זהות לאומית. "תיירות", מבהיר קובי, "אינה רק בתי מלון, אלא גם תרבות, זהות, לאומיות והזדהות". מחקריו מראים כי התיירות הייתה ועודנה כלי לאומי, וכי "בתהליך של בניית אומה, לתיירות תפקיד חשוב". הדברים הולמים את החברה הציונית אך גם את החברה הערבית. "מה אתה בוחר לספר לתיירים היא שאלה פוליטית" קובע קובי.

מחקריו של קובי עסקו בארץ ישראל בכלל ובירושלים בפרט כמוקדי תיירות בינלאומית בתקופת המנדט, תוך ניתוח מגוון פרמטרים המצביעים על כך שהעניין בהן לא נבע רק מההיבט הדתי. לניתוח רוחבי זה, שהתמקד בתקופה המנדטורית, מיתוסף כעת מחקרו החדש, שאותו עורך קובי עם פרופ' נועם שובל. מחקר זה מתמקד בירושלים כשהמתודה היא 'ניתוח אורכי', ובמילותיו של קובי: "זהו ספר שהולך קדימה ואחורה בזמן"; ממחצית המאה התשע עשרה שהתאפיינה בהליך 'גילוייה מחדש' של הארץ על ידי העולם המערבי, ועד לשנת 2000. המחקר החדש, שעתיד לצאת בקרוב כספר, מחולק לפרקים על פי הכרונולוגיה הירושלמית, כשבכל אחד מהם מצויה חלוקה נושאית. מבחינה מתודולוגית, המחקר נעשה תוך ניתוח של מעין "שתי וערב" הנשזרים לכדי יצירת תמונה מקיפה של ירושלים בעת החדשה מנקודת המבט של תיירות. המקורות עליהם מתבסס קובי במחקרו מגוונים, מהם מ'למעלה' מהם מ'למטה'; ארכיוניים ממסדיים של גופים ציבוריים וארכיוניים פרטיים של אישים מעורבים, כמו גם עיתונות, מפות ותכניות עירוניות.

ד"ר קובי-כהן הטב

בין יתר הדברים, מציג המחקר את התקופה העות'מאנית על מעורבות המעצמות, המודרניזציה, התפתחות הצילום, הופעת הציונות והיבטים נוספים המאפיינים אותה; את התקופה המנדטורית בדגש על תפקידם של הבריטים בעיצוב המוקדים התיירותיים ובקביעת סטטוס קוו ביחס למקומות הקדושים לכל הדתות שאפשר הגעת המוני מבקרים. פרקים נוספים דנים בעיר המחולקת של השנים 1948-1967, במאפייני ירושלים כעיר תיירות לאחר מלחמת ששת הימים ועד לשנת 2000, ובכותרת המערבי כמיקרו קוסמוס של החברה הישראלית והשינויים המתחוללים בה.

פרק מעניין במיוחד הוא זה העוסק בירושלים לאחר הקמת המדינה ועד למלחמת ששת הימים, עת הייתה העיר מחולקת כשהמקומות הקדושים נותרו בחסות ירדנית. השאלה שעמדה באותם ימים על הפרק, מתאר קובי, הייתה "איך בונים זהות לאומית בעיר שאין בה כלום? איך יוצרים עיר בירה?". לפיו, היה צורך ממשי ביצירת מרחב אטרקטיבי-לאומי, שיעצב את זהותה הלאומית של העיר בד בבד עם הפיכתה למוקד התעניינות לתיירות בינלאומית. צו השעה הלאומי תבע הקמת "מקומות קדושים" חדשים, חילונים במהותם, שיהיו לאתרי ביקור. במרחב הלאומי החדש שנשא היבטים של לאום, גבורה, תרבות וחינוך, נכללו למשל הר הרצל ויד ושם, בנייני האומה, הקמפוס בגבעת רם, מוזיאון ישראל והיכל הספר ועוד. כל אלה שילבו תיירות ולאומיות. אמנם, כפי שמודה קובי, "לא הגיעו המוני תיירים לעיר בשנים הללו, גם בגלל מדיניות ירדנית", ובכל זאת ירושלים המערבית נבנית בתקופה זו.

נקודת המבט המקורית במחקר זה, מאירה מחדש על ירושלים המוכרת לנו, שכן ממצאיו של קובי מעלים כי חלוקת העיר, למרבה האירוניה, דווקא מנעה מחלוקות ואילצה בנייה של בירה לאומית, בעוד שאיחוד העיר במלחמת ששת הימים הביא למציאות כפויה של עיר מחולקת. "למחרת מלחמת ששת הימים נוצרו למעשה שתי בירות: בירה דתית ובירה לאומית", מבהיר קובי, כשהחלוקה נוצרה מאליה, והעיר העתיקה הייתה למוקד התיירות של מדינת ישראל.

המחקר ההיסטורי רב משמעות גם לימינו. לשאלה הסבוכה "ירושלים לאן?", הוא מציע פתרון בדמות "ירושלים כעיר תיירות בינלאומית". "תיירות", מוכיח קובי במחקר זה, "היא הכלי שדרכו ניתן לנסות לפתור מחלוקות פוליטיות. אם ירושלים תוכרז על ידי העולם כעיר תיירות בינלאומית, כל צד יתייחס לעיר כאל בירתו". לפיו, עתידה של העיר תלוי בכך, שכן מיליוני תיירים יפקדו את ירושלים רק אם לא תחולק ואם תהיה בקונצנזוס. במילים אחרות, אם העיר כולה תהיה לאתר מורשת בינלאומי.

שני המחקרים הללו, העתידים להתפרסם בקרוב, עומדים כל אחד בפני עצמו. אולם ניתן להבחין בלא מעט קווים משיקים בין השניים: הם ממלאים חלל בחקר הארץ, הם עוסקים בערים מרכזיות במבט היסטורי ומאירים עליהן באור חדש, הם נוגעים בצורה ישירה ועקיפה בזהויות לאומיות, ועוד. אכן, התוצרים המחקריים של חוקרי העת החדשה במחלקה, חשיבותם גם כפרקים נפרדים זה מזה וגם כמכלול בהשלים זה את זה.

מחקרים אלה הם דוגמאות מייצגות ליכולם הפורה של חוקרי העת החדשה במחלקתנו. הם עדות נוספת להיות המחלקה מובילה בשדה המחקר, הן בתרומה הענפה להתחדשות מדף ספרי ההיסטוריה, הן בעצם השימוש במתודות מחקריות העולות בקנה אחד עם המגמות החדשות והעדכניות בהיסטוריוגרפיה.

ד"ר לילך רוזנברג-פרידמן

מחקרה החדש רחב ההיקף של ד"ר לילך רוזנברג-פרידמן, עוסק בתפיסות ילודה, נוהגי ילודה ומניעתה, בתקופת היישוב ובשנות החמישים.

מרכז אינגבורג רנרט ללימודי ירושלים

פרופ' יהושע שוורץ

מ

רכז אינגבורג רנרט ללימודי ירושלים נוסד לפני כעשרים שנה ופועל בחסות המחלקה ללימודי ארץ-ישראל וארכיאולוגיה. פעילות המרכז בשנתיים האחרונות הייתה מגוונת ביותר:

- אלול תשע"ב (בספטמבר 2012) **כנס מחקרי עיר דוד**, הכנס השנתי השלוש-עשרה. מרכז רנרט העניק **חסות אקדמית** לכנס.
- טבת תשע"ג (דצמבר 2012) - הכנס השנתי ה-18 של מרכז רנרט בנושא "חידושים בחקר ירושלים".
- ג' סיוון תשע"ג (15 במאי 2013) נערך טקס הענקת **"פרס שומר ציון"** של המרכז - את הפרס השנה קיבל מר ג'יימס סניידר, מנהל מוזיאון ישראל על תרומתו לעולם התרבות של ירושלים ומדינת ישראל.
- אנו מתחילים בהכנות לקראת הכנס הבינלאומי הבא בשיתוף עם אוניברסיטת טילבורג (הולנד) ומכון שכטר. כנס זה יהיה המשך לסדרת הכנסים הבינלאומיים של מרכז רנרט, שבעקבותיהם נוסדה הסדרה Jewish and Christian Perspectives סדרה אקדמית בבריל, לידן.
- כמו כן, החלו הכנות לכנס של מרכז רנרט בשיתוף פעולה עם Compendia Rerum ludaicarum ad Novum Testamentum. הכנס מהווה המשך של הכנס הקודם שהתקיים בבריסל לפני מספר שנים. מרכז רנרט נותן חסות אקדמית והוא שותף במפעל CRINT היוצא כסדרה אקדמית בבריל, לידן.
- החוברת ובה דברי הכנס השמונה-עשר על חידושים בחקר ירושלים פורסמה לקראת המפגש. בחוברת, בעריכת א' ברוך, א' לוי וא' פאוסט, 24 מאמרים (מרביתם בעברית, עם תקצירים באנגלית) בכמעט 600 (!) עמודים.
- הוצאה לאור של כתב העת **ירושלים וארץ-ישראל** 8-9: קובץ מחקרים המוגשים לפרופ' עמוס קלוזנר (פרטים אודותיו ראו ב'כנסים במחלקה')
- הסדרה Jewish and Christian Perspectives היא אחת מהסדרות היוקרתיות ביותר בהוצאה האקדמית בריל בליידן שבהולנד. אנו רואים בשיתוף הפעולה רב השנים עם אוניברסיטת טילבורג, ובפרסום הסדרה בהוצאת בריל היוקרתית את אחד ההישגים החשובים של מרכז רנרט ללימודי ירושלים. בשנה שעברה יצאו לאור בסדרה הספרים
- Stephanie E. Binder, *Tertullian's De Idolatria and Mishnah Avodah Zarah: The Parting of the Ways?*
- Ilia M. Rodov, *The Torah Ark in Renaissance Poland: A Jewish Revival of Classical Antiquity*
- Shulamit Laderman, *Images of Cosmology in Jewish and Byzantine Art: God's Blueprint of Creation*

בהכנה נמצא כעת הספרים הבאים:

- Alberdina Houtman, Marcel Poorthuis, Joshua Schwartz and Joseph Turner, *Sacrifice in Jewish and Christian Tradition*
- בסדרת CRINT אנו שוקדים על ההכנות לפרסום הספר
- Joshua Schwartz and Peter J. Tomson, *Jews and Christians in the First and Second Centuries: Historiographical Issues*

- מרכז רנרט תמך בפרסום קובץ מחקרים לכבודו של ד"ר מאיר פלד מהמחלקה לתלמוד ומי שהיה שנים רבות ראש המרכז ללימודי יסוד. המרכז העניק חסות אקדמית לספרו של ד"ר אברהם דוד, על במותי ארץ הצבי.
- המרכז ממשיך בתמיכה במחקרים שונים העוסקים בירושלים וא"י בתקופות השונות.
- מלגות ניתנות על בסיס אד-הוק לסטודנטים וחוקרים העוסקים בענייני ירושלים על-פי המלצת וועדת המלגות של המרכז.

- בשנתיים האחרונות נערכו הכנסים ה-17 וה-18.
- בג' טבת תשע"ב (19 בדצמבר 2011) התקיים הכנס ה-17 בו נישאו 23 הרצאות.
- ב"ד טבת תשע"ג (27 בדצמבר 2012) - התקיים הכנס ה-18 בו נישאו 21 הרצאות.

בכנסים אלו משתתפים חוקרים מכל גופי המחקר הרלוונטיים בישראל. ייחודו של הכנס "חידושים בחקר ירושלים" הוא בפרסומן של ההרצאות בספר לקראת הכנס ועד כה פורסמו למעלה מ-300 מאמרים.

הכנס ה-19 "עיר בכ"ג טבת תשע"ד (16 בדצמבר 2013) באולם מינץ

ארכיון ספרותי-אמנותי	
ספרות	14.20
אמנות	14.40
ספרות ואמנות	14.60
ספרות ואמנות	14.80
ספרות ואמנות	15.00
ספרות ואמנות	15.20
ספרות ואמנות	15.40
ספרות ואמנות	15.60
ספרות ואמנות	15.80
ספרות ואמנות	16.00
ספרות ואמנות	16.20
ספרות ואמנות	16.40
ספרות ואמנות	16.60
ספרות ואמנות	16.80
ספרות ואמנות	17.00
ספרות ואמנות	17.20
ספרות ואמנות	17.40
ספרות ואמנות	17.60
ספרות ואמנות	17.80
ספרות ואמנות	18.00
ספרות ואמנות	18.20
ספרות ואמנות	18.40
ספרות ואמנות	18.60
ספרות ואמנות	18.80
ספרות ואמנות	19.00

במאי 2012 התקיים הכנס השנתי של המחלקה. הכנס עסק בנושא הנגב ממגוון הבטים וכוותרתו הייתה

הנגב: נוף, אוכלוסייה, התיישבות, מן הפרה-היסטוריה למדינת ישראל

הכנס עסק בהיבטים היסטוריים, ארכיאולוגיים וגיאוגרפיים-פיזיים ויישוביים של הנגב. הרצאת הפתיחה לכנס, שניתנה על ידי פרופ' סטיב רוזן מאוניברסיטת בן גוריון עסקה במהפכות במדבר – הנגב בפרה-היסטוריה. מושב הסיום עסק בנגב במחשבה הציונית. בין לבין נידונו נושאים רבים כמו ההתיישבות בנגב מתקופת המקרא ועד העשור הראשון של מדינת ישראל, מדבור והשפעת האדם על התופעה ועוד. כמו כן ניתנה עדות מרתקת מפי פרופ' שמעון דר על מסעות המחקר של הארכיאולוג האמריקאי נלסון גליק, דיונות ועוד.

אוניברסיטת בר-אילן
הפקולטה למדעי היהדות
המחלקה ללימודי ארץ-ישראל וארכיאולוגיה ע"ש מרטין (200)
מתכבדים להזמין את הציבור
לכנס השנתי השלושים ושניים
בנושא:

הנגב: נוף, אוכלוסייה, התיישבות
מן הפרה-היסטוריה למדינת ישראל

דודיה דגן, אוניברסיטת בן גוריון: זהות וייחודיות בחזונות הפלע של הנגב המרכזי יגאל לזר, אוניברסיטת בר-אילן: שישק והחצרים בנגב שמעון דר, אוניברסיטת בר-אילן: עם נלסון גליק בסקר הנגב 13:40 הספקת צהריים 14:40 מושב שלישי – התיישבות האדם בנגב במבחן הזמן י"ר: בן זלמן, רשות העתיקות הנדרק ברום, אוניברסיטת בן גוריון: התיישבות בהר הנגב וצפון-מזרח סניי בתקופת המקרא לאור תיאור פחמן-14 רננה אילן, המשרד לתיירות הסביבה גורמי שגשוג ונטישה בנגב בין התקופה ההלניסטית לתקופה הביזנטית סוקי ארליך, אוניברסיטת בר-אילן: על אסלום ונטישה אבי פיקאר, אוניברסיטת בר-אילן: ישו בנגב בעולם חדשים מאוצרות האיטלם בשטח החמישים 16:20 הפסקה 16:40 מושב רביעי – הנגב מראשית הציונות ועד ימינו י"ר: דבורה הלמן, אוניברסיטת בר-אילן זאב צהור, סכללת ספיר: הנגב במחשבה הציונית זאב צהור, סכללת אחוה: מניצנה עד אילת בעשור הראשון למדינת ישראל אליק דגן, אוניברסיטת בן גוריון: באר שבע: יחסי מרכז-פרפריה או תרבות מליטית דניאל קרסל, המכון לחקר המדבר: החזקה במקנה כמשענת לחיים – על מותרות ישוב הקבע של הברואים בנגב	8:30 הכנסות 9:00 ברכות פרופ' חיים טייטלבוים, רקסור אוניברסיטת בר-אילן פרופ' איל רגב, ראש המחלקה ללימודי ארץ-ישראל וארכיאולוגיה הרצאת פתיחה: סטיב רוזן, אוניברסיטת בן גוריון מהפכות במדבר – היבטים על הפרה-היסטוריה של הנגב 9:50 מושב ראשון – חקלאות קדומה בנגב: אדם, טבע ונוף י"ר: עמוס סרמאקין, האוניברסיטה העברית אורן אקרון, אוניברסיטת בר-אילן: טראסות חקלאיות מההר למדבר – תמונת מרחבת לאורך ספל אקלימי מוטי הימן, רשות העתיקות ואוניברסיטת בר-אילן: היבטים ברחיים וכלכליים של טיפוס חקלאות קדומה בהר הנגב נעה אביסל, אוניברסיטת בר-אילן: חקלאות בנגב כפי ששתקפת מן המסיפסים הביזנטיים יאב אבני, המכון הגאולוגי: המעבר בינוני – מוסלמי וסוניית "התמטטות" חקלאות המדבר 11:30 הפסקה 12:00 מושב שני – גאולוגיה, ארכיאולוגיה והיסטוריוגרפיה י"ר: יהודה דגן, רשות העתיקות יגאל רסקין, אוניברסיטת בן גוריון: הקשר בין פעילות ריגות ואדם בנגב בסוף המלטיטון
---	---

לכירור פרטים נוספים: 03-5318350, 03-5318299

f Israel-Studies.Dept@mail.biu.ac.il

הכנס יתקיים ביום ה' י' סיון תשע"ב (31/5/12)
באולם נגב-טכנולוגיה אזור מדעי הטבע 206
קמפוס אוניברסיטת בר אילן

כנס 60 שנות שמירת טבע בארץ ישראל - ערב לכבודו של עזריה אלון

יום ראשון י"ז בטבת תשע"ג, 30 דצמבר 2012

פרופ' איל רגב

הכנס לכבודו של עזריה אלון, ממקימי החברה להגנת הטבע ומראשי המדברים על שמירת ערכי הטבע והטמעת מורשת הטבע של ארץ-ישראל בקרב הציבור הישראלי, התקיים בי"ז בטבת תשע"ג, 30 בדצמבר 2012, בעקבות צאת האוטוביוגרפיה שלו 'טבע ואדם'. הכנס התקיים בשיתוף החברה להגנת הטבע. האולם היה מלא מפה לפה, האווירה הייתה נהדרת, ועזריה, שכבר עבר את גיל 90, התרגש מאוד.

מימין: פרופ' רגב, פרופ' עמר, עזריה אלון, פרופ' זילברשץ, פרופ' לשם, פרופ' שמידע וראש מערך הנשיא, מוטי משען

מפגש חגיגי לרגל פרסום קובץ המחקרים שהוקדש לפחפ' קלונו

יום שלישי י"ב בסיון תשע"ג, 21 במאי 2013

פרופ' בועז זיסו

פרופ' עמוס קלונו

פרופסור עמוס קלונו נמנה על סגל ההוראה והמחקר במחלקה ללימודי ארץ-ישראל וארכיאולוגיה באוניברסיטת בר-אילן למן שנת 1980, ואת התואר פרופסור אמריטוס קיבל בשנת 2009. נושאי הוראתו מתמקדים בארכיאולוגיה של ארץ-ישראל ושכנותיה בתקופות ההלניסטית, הרומית והביזנטית.

פרופסור קלונו נודע בתרומתו הייחודית למדע הארכיאולוגיה של ארץ-ישראל בתחומים רבים ומגוונים. עמוס הוא החלוץ בזיהוי המדעי של תופעת מערכות המסתור מתקופת מרד בר-כוכבא בשפלת יהודה, מומחה לטכנולוגיות עתיקות והפעלת גיתות בתי בד, ידען מופלג של קדמוניות ירושלים לדורותיה, ומנהל משלחת החפירות והמחקר באתרי מרשה ובית גוברין במשך עשרות שנים.

בספר, המוקדש לפרופסור קלונו לרגל צאתו לגמלאות, כולל 25 מאמרים, פרי עטם של מיטב החוקרים, תלמידים ועמיתים.

השער הראשון של הספר, עוסק במרשה, אידומיאה והסביבה, וכולל שישה מאמרים:

- עדי ארליך: אידומיאה בתקופה הפרסית לאור צלמיות החרס
- מירה וינר: תרבות המוסיקה במרשה ההלניסטית
- עינת עמבר-ערמון: תרומת הנרות ממרשה לחקר האתר
- אוריאל רפפורט: כיצד הפכו תושבי אידומיאה ליהודים?
- ישראל שצמן: מרשה וחורבת מדרס
- גיא ד' שטיבל: הערה לשאלת מקור השם ח' מדרס/דרוסייה

השער השני של הספר, עוסק בתקופת הבית השני ובימי מרד בר-כוכבא, וכולל שמונה מאמרים:

- דוד עמית ז"ל: השוני התפקודי בין בתי הכנסת של ימי הבית השני לאלה שלאחר החורבן והשתקפותו באדריכלות ובעיצוב הפנים
- רוני רייך: הערות טופונימיות: טירופיון, טירוס, פריסטראון
- נחום שגיב: ממצאים יהודיים מן הפראיה (עבר הירדן) מימי הבית השני ועד מרד בר-כוכבא
- איתן קליין ודביר רביב: תפוצת מערכות מסתור בתחומי הפלכים גופא ותמנה וגבולו הצפוני של האזור עליו שלט בר-כוכבא
- חנן אשל ז"ל: גביע כסף שעליו תיאורים הומו-ארוטים שהתגלה בביתר ב-1906
- ינון שבטיאל ויוסי סטפנסקי: עיי מערות – יישוב מערות ומערכות מסתור בגליל העליון
- יחיאל זלינגר ואסתר אשל: שרידים מימי מרד בר-כוכבא במחלף בן-שמון
- גבי מזור: המקדש בחורבת עומרית ומדיניותה של רומא במזרח

השער השלישי של הספר, עוסק בתקופת המשנה והתלמוד ובימה"ב, וכולל שבעה מאמרים:

- יוסף פטריך: על גיבורים שהיו בקיסריה (הערה לסכוליון למגילת תענית, י"ד בסיון)
- חיים בן דוד: דרכים עתיקות בדרום מואב ובאדום
- ערן מאיר, איתן קליין ובוועז זיסו: חפירות ארכיאולוגיות בח'רבת ג'מג'ום שבגוש עציון
- נילי גרייצר: מועד ייסודו של בית הכנסת בברעם בהיבט הנדסי
- זאב ספראי: האם מפת מידבה היא מסמך צלייני? שאלות היסוד של מפת מידבה
- דוד אילוז, אילת ברנס וזהר עמר: זיהוי סיבי טוואי המשי באריגים העתיקים בארץ-ישראל
- מיכאל כהן: חידוש בביצור - בית גוברין בתקופה הצלבנית

החלק האנגלי של הספר, כולל ארבעה מאמרים באנגלית:

- Joshua Schwartz: The Book's the Thing: Roll Versus Codex and the Marketing of Judaism and Christianity
- Jodi Magness: Did Jesus Wear Tzitzit?
- Ala Nagorsky: Russian Bells of the Church of Holy Sepulcher in Jerusalem
- Haggay Etkes: Economic and Demographic Impact of the Mid-Sixteenth Century Renovation of Bayt Jibrin Fortress According to Ottoman Sources

הכנס השנתי ה-33

של המחלקה ללימודי ארץ ישראל וארכיאולוגיה- תשע"ג

יום חמישי, כ"א בסיון תשע"ג, 30 במאי 2013

פרופ' זהר עמר

הכנס השנתי השלושים ושלושה של המחלקה ללימודי ארץ ישראל וארכיאולוגיה הוקדש בשנת תשע"ג מתוך מחווה של כבוד והערכה עמוקה לפרופ' יוסף דרורי, מראשוני המרצים במחלקה. פרופ' דרורי מתמחה בתקופת ימי הביניים והעמיד תלמידים רבים ודור של חוקרים שעוסקים בחקר ארץ ישראל תחת שלטון האסלאם. הכנס היה בשיתוף פעולה עם המחלקה לערבית והשתתפו בו מיטב החוקרים בארץ, מוקיריו ותלמידיו הרבים. בכנס נישאו הרצאות בתחומי התעניינותו של פרופ' דרורי: תולדותיה של ארץ ישראל וסביבותיה בימי הביניים ובסוגיות שונות הקשורות לתרבות הערבית על כל פניה.

פרופ' יוסף דרורי

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות והפקולטה למדעי הרוח
המחלקה ללימודי ארץ ישראל וארכיאולוגיה ע"ש מרטין (זוט) בשיתוף המחלקה לערבית

מתכבדים להזמין את היכבד

לכנס השנתי השלושים ושלושה של המחלקה ללימודי ארץ-ישראל וארכיאולוגיה המוקדש לכבוד פרופ' יוסף דרורי

תבואתה לראש יוסף (דברים לג טז)

הכנס יתקיים א"ה ביום חמישי, כ"א בסיון תשע"ג (30.5.2013) בבנין גונטכנולוגיה, 206, אזור מדעי הטבע, קמפוס אוניברסיטת בר-אילן

8:00 כינוס 8:30 ברכות פרופ' חיים טייטלבוים, רקטור אוניברסיטת בר-אילן פרופ' איל רוב, ראש המחלקה ללימודי ארץ-ישראל וארכיאולוגיה, אוניברסיטת בר-אילן ד"ר ליבנת הלצמן, ראש המחלקה לערבית, אוניברסיטת בר-אילן 9:00-10:40 מושב ראשון י"ד: פרופ' זהר טרנן - אוניברסיטת תל אביב פרופ' חני בן-שמאי - האוניברסיטה העברית, ספרות ציבורית בקהילות ישראל במזרח בימי הביניים פרופ' חיים א' כהן - אוניברסיטת תל אביב: תקנת הלשון בסידורי התפילה האשכנזים פרופ' עמיקם אלעד - האוניברסיטה העברית: הכיבוש של קיסריה על ידי הערבים (640 - 641) ד"ר שמעון גת - מכון אבשלום יד בן צבי: המדבר בתפיסת האסלאם 11:10-12:30 מושב שני י"ד: פרופ' אמריס לז - אוניברסיטת חיפה והסניפין פרופ' ראובן עמית - האוניברסיטה העברית: הרחוקים על האופי של המדינה הממלכתית בראשית דרכה פרופ' איוון פירדמן - אוניברסיטת בר-אילן: ירושלים כנושא למורם בימי הביניים פרופ' חני אלנכנס - האוניברסיטה העברית: מים לירושלים, הרובע המוסלמי ויצירת היה דולורוז בשנות השלושים של המאה ה-14	10:10-11:50 מושב שלישי י"ד: פרופ' אליעזר שלמסבר - אוניברסיטת בר-אילן פרופ' בנימין אברהם - אוניברסיטת בר-אילן: שיטות פרשנות הקוראן של אבן אלעזר ד"ר ליבנת הלצמן - אוניברסיטת בר-אילן: ענק היונה בק האבה: על המקבלות כתבי של אבן חזם מקורדובה בדמשק הממלכתית ד"ר קובי יוסף - אוניברסיטת בר-אילן: חוק יוסף והממלכים - הערכה מחדש 14:10-15:00 הפסקת צהריים 15:00-17:15 מושב רביעי י"ד: פרופ' אדריאן בוגז - אוניברסיטת חיפה פרופ' ב"ז קדר - האוניברסיטה העברית: משהד חוסיין - קורותיו של מקום קדוש שיעי בדרום השפלה ד"ר יהושע פרנקל - אוניברסיטת חיפה: מבט (נזר) בטקסטים ממלכיים פרופ' בנימין ארבל - אוניברסיטת תל אביב: פעילות וצאינית בחופי ארץ-ישראל בשלהי התקופה הממלכתית ד"ר חסני אלחטיב שחאדה - אוני בן גוריון נבב והאקדסיה לאמנות בצלאל: בין טקסט לאילוסטרציה: איורים של כתבי-יד וטריזיים ערבים מימי הביניים מר אורי טל - חוצה ארץ ישראל- תעבורה ותקשורת בתקופה הממלכתית דברי סיכום: פרופ' יוסף דרורי
--	--

לכירור פרטים נוספים: טלפון: 03-5318350
אימייל: Israel-Studies.Dept@mail.biu.ac.il אתר המחלקה: lisa.biu.ac.il

www.biu.ac.il • מוקד המידע לשרות: 9392

הקרמיקה המיובאת מתקופת הברונזה המאוחרת בארץ ישראל: בין כלכלה, חברה וסמליות

אהרון גרינר – סטודנט לתואר שלישי

מטרת עבודת הדוקטורט של אהרון גרינר, שנכתבת בהנחייתו של פרופ' אברהם פאוסט וד"ר אסף יסעור לנדאו (החוג לציוויליזציות ימיות, אוניברסיטת חיפה) הייתה להתחקות אחר המשמעויות החברתיות של תפרוסת הקרמיקה הקפריסאית והמיקנית שיובאה לארץ ישראל בתקופת הברונזה המאוחרת. כבסיס לעבודת הניתוח החברתי והקונטקסטואלי, הוכן קטלוג מקיף של כל כלי הייבוא שפורסמו, ע"פ מקורם, הקונטקסטים בהם הם נמצאו (יישוב או קבורה), זמן ייצורם ושימושם, ואופי השימוש בהם (כלים סגורים למסחר ואחסון או כלים פתוחים לאכילה ושתייה). לשם העמקת ידיעותיו בנושא הסחר הבין לאומי, והאימפריה והכלים המיקניים, שהה אהרון ביוון כעמית מחקר בבית הספר האמריקאי באתונה במשך כשנה. ערכם החברתי של כלים מיובאים בעת העתיקה היה בדרך כלל גבוה בשל מוצאם המרוחק ונדירותם היחסית. חקר דגמי התפוצה של הכלים הללו ומשמעותם מעיד על הבדלים רבים באופי השימוש בין הכלים הקיפריים למיקניים, ובתוך כך גם בין כלים סגורים ופתוחים. המחקר כולל גם מסקנות פרטיקולריות לגבי התפוצה, השימוש וההערכה של כל משפחות וטיפוסי הכלים המגוונים. ההבדלים בשימוש וההערכה של הכלים בין חבליה של ארץ ישראל מאפשרים דיון על המצב הגיאוגרפי-פוליטי בכנען, ועל הרקע והסיבות לשינויים שהתרחשו עם המעבר לתקופת הברזל א' (בה נפסק כליל ייבוא הכלים). בין ההבדלים האזוריים ניתן למנות את העובדה שרבים מהכלים המיקניים נמצאו בחבלים הצפוניים, ומעטים נמצאו בהרי המרכז. נראה שהסיבות לכך היו אידיאולוגיות - חלקן מעיד על אינטראקציה בין הקבוצות הכנעניות, וחלקן דווקא על הסתגרות. שילוב המסקנות עם הרקע והמידע ההיסטורי שבידינו, הוביל לתובנות חדשות גם באשר לעומק ההשפעה המצרית על כנען וחלקם במסחר הבינלאומי.

אהרון גרינר

מבחר כלים מיקניים. מחסני מוזיאון קורינתוס, יוון

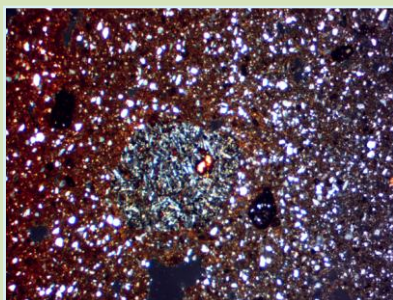
חקר החברה והכלכלה בטלן בתקופת בית שני, המשנה והתלמוד באמצעות שיטות אנאליטיות לחקר כלי חרס

מיכאל אזבנד – סטודנט לתואר שלישי

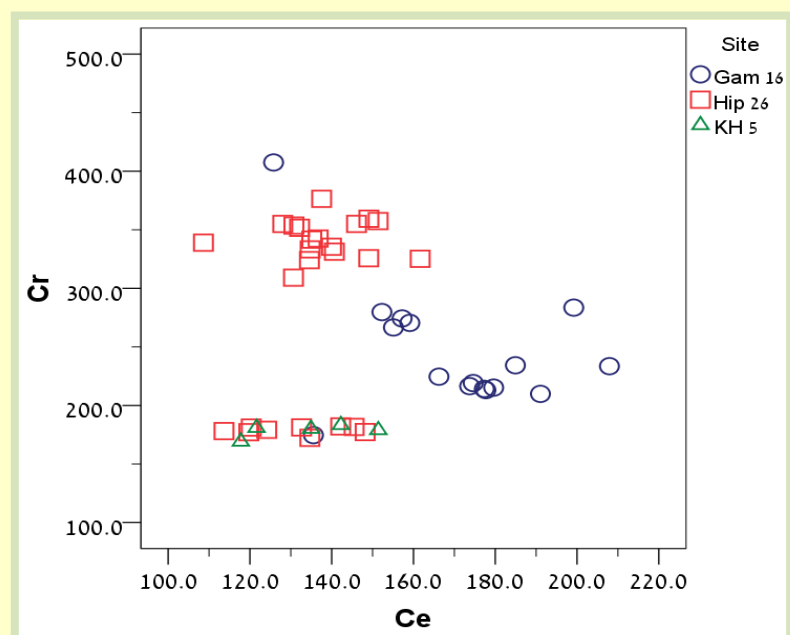
מיכאל אזבנד, ארכיאולוג וסטודנט לתואר שלישי, חוקר את האקולוגיה הקראמית של הגולן בתקופות הרומית והביזנטית בהנחיית פרופ' דוד אדן-בייביץ. המטרה הכוללת של המחקר היא להגיע להבנה טובה יותר של החברה בגולן בשלהי העת העתיקה דרך מחקר ארכיאולוגי וארכיאומטרי (יישום טכניקות מהמדעים המדויקים לחקר ממצאים ארכיאולוגיים) של כלי חרס שהתגלו בישווי הגולן. מעבר לעבודת שדה, שכללה סקרים וחפירות, אזבנד משתמש באנליזה כימית (instrumental neutron activation analysis) ומיקרוסקופית (micromorphology) לאפיון כימי ומיקרומורפולוגי של הכלים. בשיטות אלה ניתן לאפיין את הכלים שנעשו בכל אתר ייצור או אזור מצומצם. ממצאי המחקר, הן הארכיאולוגי והן האנליטי, שופכים אור על תקופות הייצור של הכלים, הטיפוסים שנוצרו, חומרי הגלם ששימשו לייצור בכל אתר ותפוצת הכלים, ומאפשרים דיון בנושאים כמו גבולות אדמיניסטרטיים ואתניים, והמפגש הכלכלי-חברתי בין יהודים ללא יהודים באזור בעת העתיקה. שילוב של מחקר ארכיאומטרי, עבודת שדה וחקר מקורות היסטוריים הוא אחד התחומים המייחדים את המחלקה ללימודי ארץ ישראל וארכיאולוגיה.

מיכאל אזבנד, משתתף בסדנה
בינלאומית למיקרומורפולוגיה,
בטובינגן, גרמניה.

צילום מיקרוסקופי באור מקוטב
(XPL) של סיר בישול מגמלא
העשוי מחומר שהתפתח
מקרקע בזלתית מקומית שטוף
מגיר המכיל קווארץ בגודל
סילט. במרכז התמונה נראה
שבר של אבן בזלת.

תרשים המראה את היחס בין היסודות צריום וכרום בכלי בישול מגמלא וסוסיטא (היפוס) בגולן, וכפר חנניה בגליל. הגרף מראה שאין חפיפה בין הכלים משני אתרי הגולן, ואילו כלי כפר חנניה יובאו לשינוי הישובים.

היישוב בפלך תמנה משלהי ימי הבית השני ועד מרד בר כוכבא

דביר רביב – סטודנט לתואר שלישי

מחקר זה עסק בפלך תמנה, אחד ממחוזותיה הצפוניים של ארץ יהודה, בשלהי ימי הבית השני ועד מרד בר-כוכבא (התקופה הרומית הקדומה). תחומו של הפלך השתרע בדרום-מערב השומרון מאזור נחל מודיעים בדרום ועד נחל קנה בצפון, כאן גבל בתחום מושבם של השומרונים. אופיו המבוותר של אזור הפלך וריחוקו היחסי ממרכז יהודה הפכו אותו לאזור שוליים ועל כן מעטים הם המחקרים העוסקים בפלך זה מהבחינה ההיסטורית, הגיאוגרפית-היסטורית ובעיקר מהבחינה הארכיאולוגית. במחקר זה נאספו נתונים אודות למעלה מ-30 אתרים בפלך תמנה ובסביבתו שלגביהם קיימת בידינו עדות ארכיאולוגית ו/או ספרותית לקיומה של אוכלוסייה יהודית בתקופה הרומית הקדומה. המידע הארכיאולוגי נאסף ממקורות שונים – חפירות, סקרים וסיורי שטח והתמקד בממצאים המאפיינים יישובים יהודיים: מקוואות טהרה, כלי אבן, מערות קבורה עם גלוסקמאות ומערכות מסתור. בנוסף, נידונו גבולותיו של פלך תמנה, נבחנו תולדות היישוב בפלך במהלך התקופה הרומית הקדומה וכן נידונו שתי סוגיות גיאוגרפיות-היסטוריות הקשורות לאזור פלך תמנה – זיהויה של רמתים בירת פלך תמנה בתקופה ההלניסטית וזיהויו של הר המלך, מונח גיאוגרפי-תלמודי המופיע במקורות חז"ל ואשר המתייחס ליישוב או לאזור בסביבות יהודה. החידוש העיקרי במחקר זה נובע מסיורי השדה, שכללו בין השאר תיעוד של עשרות מתקנים חצובים ושרידים שונים מן התקופה הרומית הקדומה. במחקר עודכנו מפות התפוצה של ממצאי היישוב היהודי מימי הבית השני (מקוואות הטהרה, כלי אבן, גלוסקמאות) ומזמן מרד בר-כוכבא (מערכות מסתור).

מחקר זה הוגש בתשע"ב (2012), כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר מוסמך, בהנחייתו של פרופ' בועז זיסו במחלקה ללימודי ארץ-ישראל וארכיאולוגיה באוניברסיטת בר-אילן

דביר רביב

נשות עין חרוד כמעצבות חברה מחדשת ומשתנה: 1921-1948

ד"ר תמי קמינסקי – תואר שלישי

תמי קמינסקי, בוגרת המחלקה, סיימה את עבודת הדוקטורט שלה במסגרת תוכנית מלגאי הנשיא, בינואר 2012. מלמדת במכללת הרצוג ובמכללת אורות קורסים העוסקים בתולדות היישוב ובחקר נשים ומגדר.

עבודת המחקר נכתבה בהנחייתן של פרופ' מרגלית שילה וד"ר לילך רוזנברג-פרידמן.

במחקר, בעזרת תיעוד מדויק, פרטני ומקיף, נבחנה לראשונה קבוצת נשים מיוחדת, חברות עין חרוד. חשיפת מקומן ותורמתן לעיצוב ההווה והחברה בשלושת העשורים הראשונים לקיום הקיבוץ, מפענחת הן את היוזמה שצמחה בקיבוץ, והן את יישומה וכשליה ובד בבד מוכיחה כי לנשים בכלל ולנשות עין חרוד בפרט, תרומה רבה ומשמעותית, לעיצוב החברה ולמקומה של החברה בעיצוב דפוסים הקשורים ליחיד, לחברה וללאום.

הבחירה בנשות עין חרוד כנושא המחקר אינה מקרית. ייחודו של עין חרוד ומקומו כ"חלוץ ההולך לפני המחנה" בלטו כבר מייסודו, בי"ח אלול תרפ"א (1921). עין חרוד היה למקום בעל השפעה רבה. לפיכך, מהפכה מגדרית שהתרחשה בו הייתה עתידה להשפיע אף מעבר לגבולות היישוב עצמו.

נשות עין חרוד, סללו את הדרך למהפכה מגדרית שצמחה על קרקע קיבוצם. המהפכה המגדרית הובלה במגוון תחומים: זוגיות ומשפחה, עבודה, פעילות תרבותית וציבורית, בטחון, קליטת עלייה ושליחות לגולה. כל אלה ועוד העמידו את נשות עין חרוד כמעצבות חברה מחדשת ומשתנה.

העבודה זכתה בפרס בן הלפרן מטעם איגוד ה-AIS – Association for Israel Studies על עבודת הדוקטור המצטיינת לשנת 2012.

ד"ר תמי קמינסקי

ילדים וילדות במחנות העולים ובמעברות ועיצוב זהותם הישראלית בעשור הראשון למדינה (1948-1958)

אירית קרסיק – סטודנטית לתואר שלישי

נשא עבודת הדוקטור: ילדים וילדות במחנות העולים ובמעברות ועיצוב זהותם הישראלית בעשור הראשון למדינה (1948-1958).

במחקר זה ייחשף קולם העלום של הילדים במחנות העולים ובמעברות, תתואר חוויית ילדותם ותיבחן שאלת זהותם הישראלית המתעצבת.

המחקר יעמוד על מאפייני הזהות החדשה. בתוך כך ייבחנו לעומק תפישות העולם הערכיות, האידיאולוגיות והפוליטיות והערכים החברתיים והחינוכיים הראויים והרצויים לשיטתה של המערכת הקולטת של המדינה. יובהרו גם התמורות שהתחוללו במדינה לאורך העשור הראשון, וכן האופן שבו ניסתה המדינה להקנותם לילדים. המחקר יבדוק את הליך הטמעת הרעיונות החברתיים והחינוכיים בקרב הילדים ואת מידת הטמעתם. כך ייחשף אפוא קולם של הילדים המהגרים ויישפך אור חדש גם על הליך קליטת העלייה של הממסד.

נקודת מבטם של הילדים תנותח מפרספקטיבה השוואתית. בזאת ייתרמו גם מחקרים שעניינם הגירה, חקר ילדות וילדים וחקר ההיסטוריה של חיי היום-יום. המחקר מתבסס על ראיונות עם מי שהיו ילדי עולים וקולטי עלייה בתקופה הנדונה, ומכאן התרומה הנלווית של המחקר לחקר הזיכרון האישי והזיכרון הקולקטיבי של החברה הישראלית. זאת ועוד, תובנות מחקר חשוב זה עשויות להביא לידי הבנה עמוקה יותר של מציאות העבר, המשפיעה על החברה הישראלית העכשווית שנושאת עמה מטענים חברתיים מורכבים הניכרים בשיח הישראלי, אשר עניין קליטת העלייה אינו יורד מסדר יומו.

המחקר בהדרכת ד"ר לילך רוזנברג-פרידמן.

אירית קרסיק

The Archaeology of Israelite Society in Iron Age II

אברהם פאוסט, *Winona Lake: Eisenbrauns 2012*

בניגוד לארכיאולוגיה של מרבית חבלי ארץ אחרים, המתמקדים בשאלות חברתיות, הרי שהארכיאולוגיה של ארץ-ישראל נוטה להתמקד במאורעות היסטוריים "גדולים", מסעות מלחמה, כיבושים ומפעלי בנייה ממלכתיים. מחקרים לא מעטים עסקו אמנם גם בחיי יום-יום, בעיקר בהתייחסות לכלכלת קיום וטכנולוגיה חקלאית, אך רק מחקרים מעטים עסקו בשאלות הקשורות במבנה המשפחה, באופיו של הארגון הקהילתי, בזיהוי ריבוד חברתי-כלכלי, ואפילו בתפיסות העולם של חברות קדומות כפי שהן משתקפות בממצא הארכיאולוגי – שאלות המהוות מרכיב מרכזי במחקר הארכיאולוגי בעולם.

ייחודו של הספר הנדון הנו בכך שהוא הראשון המנסה לבחון את החברה הישראלית הקדומה במבט מקיף, תוך שימוש בממצאים הארכיאולוגיים הרבים העומדים לרשות המחקר המודרני כיום. העדויות הכתובות, ובעיקר המקרא, משמשות מקור משני להשלמת התמונה, אך שאלות המחקר מוכתבות על ידי הממצאים החומריים.

כך למשל מלמד ניתוח של בתי המגורים הרבים שנחשפו במהלך השנים כי למרות שהטיפוס "האידיאלי" של משפחה היה כנראה משפחה מורחבת ("בית אב"), הרי שמרבית המשפחות הישראליות שהתגוררו בערים השונות היו גרעיניות, בעוד שבכפר אכן התקיימו משפחות מורחבות גדולות. עוד מתברר כי בעיר התקיים ריבוד חברתי חריף למדי, בעוד שבכפר התקיימו קהילות ששמרו על קשרי משפחה מורחבים, והריבוד החברתי היה מצומצם מאד. למרות שבסך הכל ניכר דמיון גדול בין ממלכות ישראל ויהודה, וברור כי מדובר בממלכות אחיות, הרי שניתן גם לעמוד על הבדלים בין הממלכות. ממלכת ישראל היתה גדולה ועשירה יותר, והדבר בא לידי ביטוי באופי הריבוד החברתי שהתקיים בה. כן עומד המחקר על תפיסת עולמם של הישראלים, כפי שהיא משתקפת בבית ארבעת המרחבים המהווה למעשה פתח לעולמם של בני התקופה, על הבדלים אתניים בין קבוצות שונות בארץ-ישראל בתקופה זו, ועוד.

הספר לא רק מציג תמונה מורכבת של החברה בישראל ויהודה, אלא גם מלמד על הפוטנציאל הרב שיש בלימוד השרידים הארכיאולוגיים להבנתן של חברות קדומות, ואף על האפשרות שיש לארכיאולוגיה של ארץ-ישראל לתרום לארכיאולוגיה בעולם.

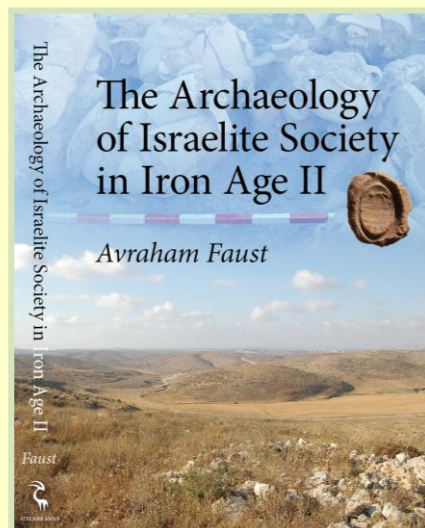
ספרים נוספים של פרופ' אבי פאוסט, שראו אור בשנתיים האחרונות

• ספר המהווה דו"ח סופי על החפירות שנערכו מטעם המחלקה בח' א-רסם:

Avraham Faust and Adi Erlich 2011, *The Excavations of Khirbet er-Rasm, Israel: The Changing Faces of the Countryside*, Oxford: Archaeopress.

• ספר שעוסק בתקופת השלטון הבבלי בארץ ישראל:

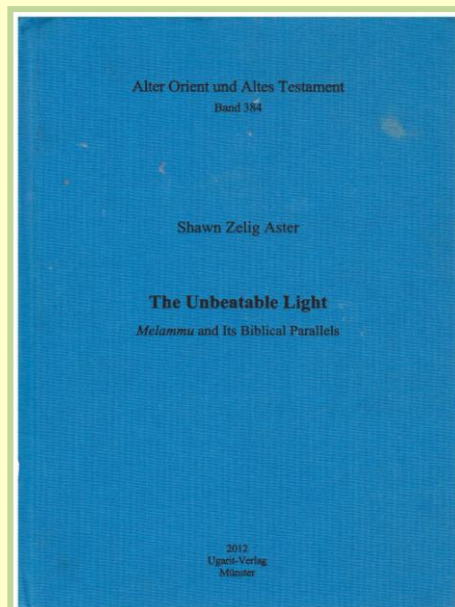
Avraham Faust, 2012, *Judah in the Neo-Babylonian Period, The Archaeology of Desolation*. Atlanta: Society of Biblical Literature

The Unbeatable Light : Melammu and Its Biblical Parallels

שון זליג-אסטר, AOAT 384 (Munster: Ugarit-Verlag, 2012)

בתרבויות רבות בעולם, גיבורים מתוארים כדמויות זוהרות. כך בתרבות האשורית-בבלית העתיקה. בספרות האכדית של תרבות זו, אנו מוצאים מגוון רחב של דמויות בעלי זוהר – אלים, גיבורים, מלכים, וחיות מאגיות. המכנה המשותף של הדמויות הזוהרות היא היותם "בלתי-מנוצחים". התיאור הספרותי של הזוהר הוא אמצעי לתאר את עליונותם הכוחנית של הדמויות, והעובדה שאף-אחד לא יוכל לנצח אותם או להתעלות עליהם. מאז חשיפת התופעה הזאת בספרות האכדית, חוקרים רבים ניסו לברר את זיקתה של תופעה זאת למונחים "הוד" ו"הדר" בתנ"ך. הספר בודק את הזיקה בין התנ"ך לבין המונחים האכדיים המציינים את הזוהר, ומראה הבדלים עקרוניים: בתנ"ך, הזוהר מציין קירבה לא-ל (דוגמת "קרן עור פניו" של משה והמלאכים העולים באש), ולא תמיד כח. מקורות מסויימים בתנ"ך אכן מתרגמים את המונחים האכדיים המציינים את הזוהר של הגיבורים לעברית, אך הם משייכים זוהר זה אך ורק לה' (ולא למלכים או לגיבורים אחרים). בישעיה ב, במשא על "יום ה'", "הדר גאונו" של ה' מפחיד את האנושות, ותיאור זה מושאל מן הספרות האכדית, שם הוא מציין את גבורת המלך המכניע את אויביו. המחקר מראה שהתפיסה התנ"כית של ה' כנשגב ונפרד מן העולם הטבעי באה לידי ביטוי גם כשהתנ"ך שואל מוטיבים ספרותיים מן התרבות האשורית-בבלית.

Maresha III: Epigraphic Finds from the 1989-2000 Seasons

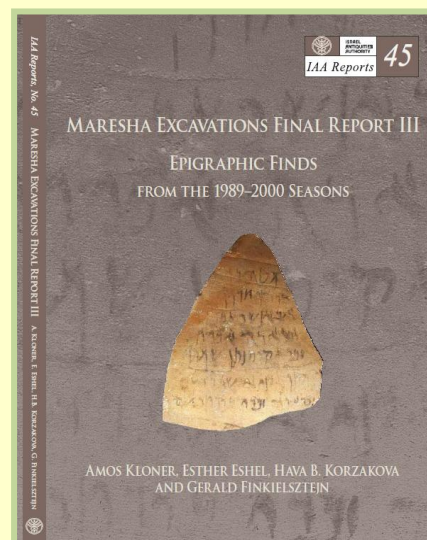
עמוס קלונר, אסתר אשל, ג'רלד פינקלשטיין, חווה קורזקובה
(IAA Reports, No. 45). Jerusalem 2010

הכרך השלישי של חפירות מרשה, שנעשו ברשותו של פרופסור עמוס קלונר מן המחלקה ללימודי א"י, כולל את אוסף הכתובות שנתגלו באתר בין השנים 1989 ל-1999. הפרק שכתבתי עוסק ב 72 כתובות על גבי חרסים. חלקם נכתבו על הכלי בעודו שלם, ותיארו את תכולתו של הכלי או את שם בעליו. אחרים כוללים אוסטרקונים, שהם חרסים שבורים ששימשו כחומר כתיבה. האוסף כולל אוסטרקון הכתוב בעברית ומתוארך למאה השביעית לפנה"ס, ועליו רשימת שמות ובתוספת ציון המידה המצרית לתבואה, ציון דומה לזה המוכר מחרסי ערד.

הכתובת החשובה ביותר באוסף זה היא תעודת נישואין הכתובה בארמית, המתוארכת לשנת 176 לפנה"ס, בין זוג אדומי שחי במרשה, והיא משמש חוליה המגשרת בין חוזי הנישואין הארמיים מן המאה ה-5 שנתגלו ביב, לבין אלו הכתובים בעברית, ארמית ונבטים שנתגלו במערות מתקופת בר כוכבא.

בנוסף לכך כלולים באוסף 65 כתובות מן התקופות הפרסית וההלניסטית, הכתובים בארמית, ומתוארכים בין המאה ה-5 ל-2 לפנה"ס. רובן של הכתובות הללו הן תגים שצורפו לשקים או כלים. הנוסחה המלאה של תגים אלו כוללים תאריך, שם האדם, המוצר – על פי רוב חיטה או שעורה וכמותם. מקובל, שתגים אלו שימשו לציון המס ששולם לראשיות הפרסיות או המוקדוניות, והם מוכרים מאתרים נוספים בארץ, מבאר-שבע, חורבת אל כום (מקדה), ועוד. כתובות אחרות כוללות את שם הבעלים של הכלי, או רשימת שמות ששימושה לא ידוע.

שתי כתובות נוספות נכתבו בכתב הפניקי, והן מתוארכות לתקופה הפרסית, כתובת אדומית אחת הכתובה בכתב הארמי, מן התקופה ההלניסטית, וכן שלוש כתובות שנכתבו בכתב היהודי, ומתוארכות למאה הראשונה או השנייה לספירה, ועל גבי כל אחת מהן נכתב שם יהודי.

ספרים חדשים

נרות גמלא

דוד אדן בייביץ ושולמית טרם

בדפוס

גמלא מפורסמת מתיאורו של יוסף בן מתתיהו של כיבוש היישוב בשנת 67 לסה"נ על-ידי לגיונות רומיים בפקודו של אספסיאנוס, ומחפירותיו של שמריה גוטמן, בהן נחשפו במשך 14 שנים שרידיה של גמלא, מתקופת הברונזה הקדומה ובעיקר מתקופת בית שני, ועדויות לקרב שהתחולל במקום. החפירות הראו שראשיתה של גמלא של ימי בית שני בתקופה ההלניסטית המאוחרת, ולאחר המרד הגדול לא התקיים במקום יישוב של ממש.

מחקר הנרות של גמלא נערך על ידי פרופ' דוד אדן-בייביץ ושולמית טרם, בהשתתפותם של ד"ר משה וידר מהמחלקה ללימודי ארץ ישראל וארכיאולוגיה וד"ר פרנק אסארו ורוברט ד' ג'יוק מהמעבדה הלאומית בבקרלי קליפורניה, במימון הקרן הלאומית למדע של ארה"ב (NSF) והקרן הדו-לאומית ארה"ב-ישראל למדע (BSF). המחקר התקבל לפרסום כספר בסדרת הדו"חות הסופיים של חפירות גמלא (בעריכת ד"ר דני שיאון) במסגרת IAA Reports. בספר נדונים יותר מ-2800 נרות ושברי נרות מהתקופה ההלניסטית המאוחרת והרומית הקדומה שהתגלו באתר, שמסווגים ל-16 טיפוסים. ממצא הנרות מעיד על חיי היום-יום, על קשרי המסחר ועל העדפויותיהם של תושבי גמלא. המחקר הראה שבסוף המאה הב' ובמאה הא' לפסה"נ תושבי גמלא בחרו לייבא נרות מפיניקיה ומאסיה הקטנה וגם משתמשים בנרות מקומיים. רפרטואר הנרות בתקופה זו דומה לזה שפורסם מתל אנפה, אתר נכרי למרגלות צפון הגולן. לעומת זה, מראשית המאה הא' לסה"נ ועד לחורבן היישוב כ-93% מהנרות (1577 חרטומים) שהתגלו בגמלא הם "נרות הרודיאניים" (המכונים גם "נרות מקורצפים").

מחקר כימי ומיקרוסקופי של 57 נרות הרודיאניים, שהם מדגם המייצג היטב את הסוגים השונים של נרות אלה שהתגלו בגמלא כולל טיפוסים מראשית המאה הא' ומעשרות השנים האחרונות של היישוב, הראה שכל הנרות, או כמעט כולם, הובאו מאזור ירושלים.

ממצא מפתיע זה שונה ממה שהתגלה מאנליזה שנערכה על עשרות נרות הרודיאניים מערים בעלי אוכלוסיה נכרית ברובה, בית שאן, דור וסוסיטא, בהן רוב הנרות מסוג זה, הקדומים והמאוחרים, נעשו מחומרי גלם מקומיים. תושבי גמלא (וגם יישובים יהודיים אחרים שדוגמו, יודפת וציפורי) דאגו אפוא להשיג את נרותיהם דווקא מאזור ירושלים. ממצאים אלה מספקים עדות ארכיאולוגית-אנליטית המצביעה על קשרים תדירים של תושבי גמלא עם איזור ירושלים בסוף תקופת בית שני.

The Hasmoneans: Ideology, Archaeology, Identity

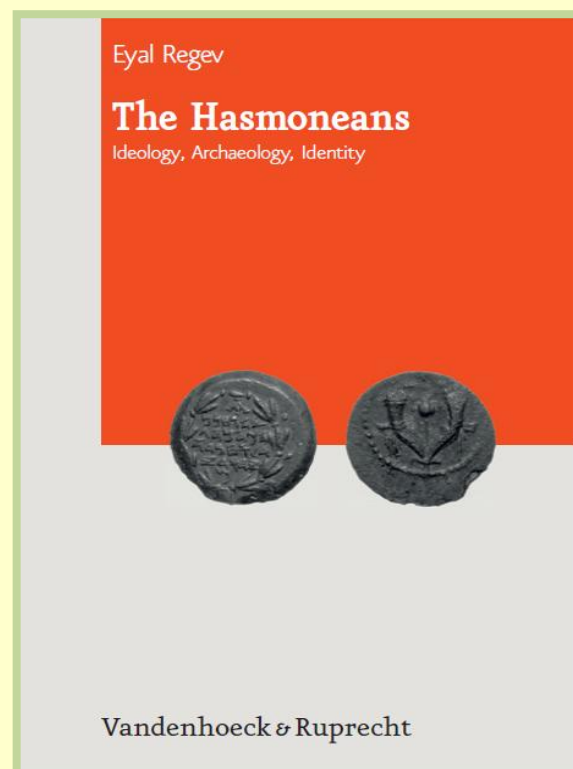
*Journal of Ancient Judaism Supplements,
Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2013*

איל רגב

ז

הו ניתוח של תפיסת העולם החשמונאית על-פי המקורות ההיסטוריים (ספרי מקבים, יוסף בן מתתיהו ואיגרת אריסטאס), הארמונות החשמונאים ביריחו ומטבעות החשמונאים. עד כה עסקו בחשמונאים בצורה כרונולוגית, כיבושים ובריתות. ספר זה מנסה לשחזר את תפיסת העולם של החשמונאים: מה ההצדקה לשלטונם? מה יחסם לבית המקדש ולעם ישראל? מתברר כי החשמונאים ראו בבית המקדש את מרכז הכח שלהם ואת מרכז הכובד של העם היהודי. הם הדגישו את היותם נבחרים העם ומנהיגי העם היהודי כולו, כולל יהודי התפוצות. הדת וההלכה עמדו במרכז עולמם ככוחנים גדולים, ולא נראה שקמו עוררין על זכותם למלוך על עם ישראל. לדידם של החשמונאים, הם קנו להם זכות זו בדם, כאריזמה ובהיותם כוחנים גדולים.

יכולתם של החשמונאים לגרום לעם היהודי כולו לחגוג את חג החנוכה ולשלם מידי שנה מחצית השקל למקדש מלמד על הצלחתם לגבש את העם היהודי סביב שלטונם.

משנת ארץ ישראל: עם פירוש ספראי

זאב ספראי (יחד עם אביו פרופ' שמואל ספראי ז"ל ואחותו פרופ' חנה ספראי ז"ל)

הוצאת מכללת ליפשיץ, תשע"ב-תשע"ג

בשנים תשע"ב-תשע"ג יצאו 9 כרכים: מועד קטן וחגיגה, ברכות, פאה, דמאי, מעשרות, מעשר שני, כתובות (שני כרכים), אבות, בהוצאת מכללת ליפשיץ.

סדרת הפירוש של זאב ספראי מפרשת את המשנה לא רק בידע התלמודי המסורתי והמחקרי החדש, אלא גם בהישגים המדעיים של המחקר ההיסטורי והארכיאולוגי. הפירוש כולל דיון בכתבי יד ובנוסח הדפוסים, מפות, איורים, תמונות של ממצאים ארכיאולוגיים רלוונטיים, וטבלאות המקלות על הבנת המשנה.

כך למשל, במסכת מועד קטן, העוסקת בדיני חול המועד, באים לידי ביטוי חיי היום-יום, המלאכה והתעסוקה. מסכת חגיגה, העוסקת במקדש, משקפת את הדינים הנוהגים במקדש, הקורבנות והעלייה לרגל, וכן מעט על עיסוקם של חכמים בתורת הסוד. במסכת ברכות מעוצבות התפיסה של חובות היחיד כלפי בורא עולם אשר יש למלאן באופן קבוע ויומיומי.

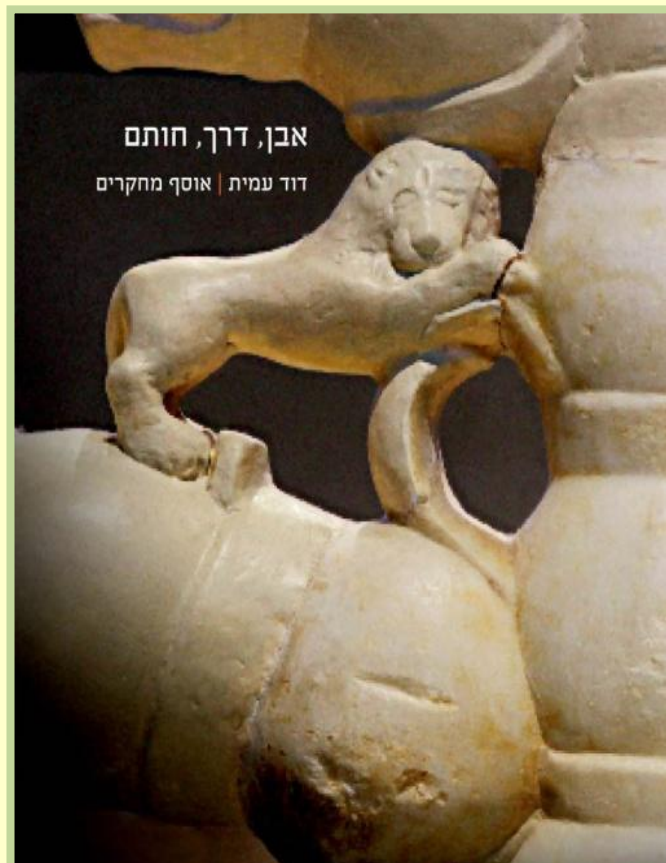
כדוגמא לגישה הייחודית של הפירוש, נציין כי במסכת ברכות מקדישים המחברים דיונים מיוחדים לעדויות ההיסטוריות והאפיגרפיות-ארכיאולוגיות לקריאת שמע כטקסט ליטורגי בימי בית שני, לעדויות היסטוריות לסעודות משותפות (אגב העיסוק בברכת המזון) וליחס לשומרונים בספרות חז"ל.

אבן, דרך, חותם- אוסף מחקרים

דוד עמית ז"ל, עורכים: גיא שטיבל ואלחנן ריינר, הוצאת בית ספר שדה כפר עציון ויד יצחק בן צבי, ירושלים תשע"ג

לפני ארבעה חודשים הלך לעולמו ד"ר דוד עמית. הספר "אבן, דרך, חותם" קרם עור וגידים בשבועות שקדמו להסתלקותו של דוד, זכה לברכתו וראה אור סמוך לפטירתו. הספר שנערך בשותפות עם אלחנן ריינר מקבץ מעט מפרי מחקריו. נכללים בו עשרים ואחד מאמרים פרי עטו של דוד, מהם שלושה שטרם ראו אור עד היום. המאמרים מאוגדים בארבעה שערים המשקפים חלק ממוקדי פעילותו המחקרית הענפה. השער "מקדש מעט" מוקדש למחקר בית הכנסת הקדום וצידו. נדונות בו סוגיות תיארוכם של בתי הכנסת, תוכניותיהם, מקורות ההשפעה והסמליות הנכרכת בהם. מקום מיוחד תופס הדיון במנורות השיש ובפרוכת. השער השני, "מים חיים אל כלי", מתמקד באמות מים, מקוואות, כלי אבן והיבטי טהרה. השער השלישי, "טביעת חותם", מחזיק מחקרים באפיגרפיה ובשער הרביעי, "בין הר ומדבר", החותם את הספר, נכללים מאמרים אודות דרכים ואתרים הממוקמים בתווך שבין הרי יהודה וחברון ומדבר יהודה. את הספר מלווה רשימת פרסומיו המדעיים המלאה של דוד עמית כמו גם אינדקס.

אבן, דרך, חותם
דוד עמית | אוסף מחקרים

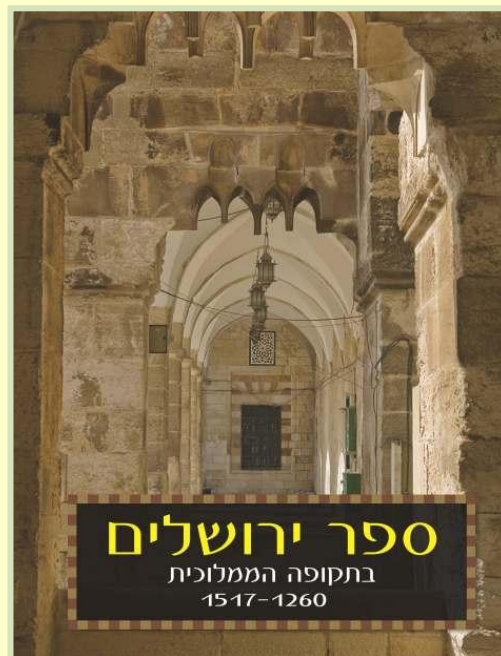
ספר ירושלים - בתקופה הממלוכית 1260-1517

יוסף דרורי ואיוון פרידמן עורכים, הוצאת יד יצחק בן צבי,
ירושלים תשע"ג, 2012

קובץ המאמרים "ירושלים בתקופה הממלוכית" בעריכת איוון פרידמן ויוסף דרורי יצא בשלהי שנת 2012 בהוצאת יד בן צבי במסגרת הסדרה על ספרי ירושלים לדורותיה.

מטרת המאמרים בקובץ לחשוף את עושר פניה של ירושלים הימיביניים : מעמד מדיני (זניח בשל מיעוט חשיבותה הצבאית, הימצאותה בשולי הנתיב המרכזי המוליך ממצרים לסוריה), נציגיה (נמוכי הדרג) מפעלות שליטיה, מוסלמים מקרוב-באו החפצים בהבלטת מחויבותם לדת ולסמליה (בבנייה ציבורית של מבני חול וקודש, לימוד והארכה בעבור שפע מבקריה. המתקנים שהעמידו הם המשווים לעיר את מראָה המוסלמי המובהק עד היום), אדריכלות ואמנות, כלכלה ומסחר, חזות העיר, פעילות למדנית (במדרסות לתלמידים בוגרים ובשיעורים לקהל הרחב בהר הבית), המיעוטים החיים בקרבה (חבשים – גיאורגים – קתולים – פרנציסקאנים – יהודים) ומגוון התעודות (בערבית-יהודית, בעברית, בסורית ובערבית אוסף 800 מסמכי הר הבית) והמקורות (כתובות במבני ציבור וברחובות העיקריים) העומד לרשות כל המבקש להכירה.

ירושלים כעיר קודש ריתקה אליה למדנים, חסידים, יראי שמים, דרשנים ומטיפים, ועולי רגל יהודים ונוצרים ממזרח וממערב. למרות שהשליטים שישבו בקהיר, זנחו את צדדיה הארציים של ירושלים ערגו אליה רבים מבקשי דעת, ברכת אֵל וחוויה דתית. המרחב העירוני זימן מקום מפגש יחידאי בתחומי הממלכה בין תושבי הקבע למבקרים של ארעי, בין מושלים לנתיניהם, בין בני עדות ואמונות שונות ובין תלמידים למוריהם והדואגים לצרכיהם.

אתיופיה בישראל - רפואה ותרופות מסורתיות של קהילת יוצאי אתיופיה

זהר עמר ודקלה דנינו, הוצאת מכון בן צבי והאוניברסיטה
העברית, ירושלים תשע"ג, 2013

אחת הקהילות המתגוררות בישראל הינה קהילת יוצאי אתיופיה, המונה כיום קרוב ל 120,000 נפש. לקהילה האתיופית תרבות ומנהגים הייחודיים לה. רבים מבני הקהילה ממשיכים לשמור על אורח חיים מסורתי. דבר זה בא לידי ביטוי, בין היתר בשימור השיטות והמסורות הרפואיות העתיקות, כפי שהיו מקובלות בארץ מוצאם.

קהילה יוצאי אתיופיה הינה החברה האחרונה מבחינת החברות המסורתיות שנקלטה בישראל, הגל האחרון של העלייה, ועל כן אצלה הזיכרונות חזקים בהשוואה לשאר הקהילות שעלו לארץ. רוב יוצאי אתיופיה מתגוררים בריכוזי ערים ושומרים על לכידות קהילתית, דבר המסייע בידם לשמר את תרבותם ומנהגיהם הייחודיים.

רוב המידע אודות הרפואה המסורתית מצוי בעיקר אצל דור המבוגרים. מסורת רפואית ייחודית זו נלמדה בעבר בעיקר כתורה שבעל פה, וכיום אין כמעט דור המשך שישמר אותה. זאת ועוד, תהליך 'כור ההיתוך' העדתי לא פסח על הקהילה האתיופית, ותהליכי המודרניזציה וההשתלבות בחברה הישראלית, בעלת האופי המערבי גורמים לטשטוש ולאיבוד מסורות ומנהגים אותנטיים רבים.

הספר "אתיופיה בישראל" מסכם מחקר שיטתי וחלוצי שתיעד את הרפואה המסורתית האתיופית בישראל בכלל, ותרופות המסורתיות ושימושיהם הרפואיים.

הספר מתאר את מאפייני הרפואה האתיופית, סוגי המרפאים המסורתיים השונים ושיטות הרפואיות המסורתיות; לדוגמת הקזת דם, כוויות, שימוש בקטורת ובסממני מרפא שונים הניתנים בהתאם לאבחון המחלה.

המחקר מבוסס על ראיונות של מאות מידענים, ובהם מרפאים מסורתיים וסקר שכלל כחמישים חנויות של סממני מרפא ותבלין אתיופיים, שמוכרים סממנים אלה ומהווים את עדות חיה ופעילה להמשך קיומה של הרפואה האתיופית. כמו כן, נאספו דגימות מכל סממני המרפא האתיופיים המצטרפים לאוסף השוואה ייחודי הנמצא במדור לתולדות הרפואה שבאוניברסיטת בר אילן והמכיל מאות דגימות.

ספרים נוספים של פרופ' זהר עמר, שראו אור בשנתיים האחרונות

- צמחי המקרא, ירושלים תשע"ב
המחקר המעודכן ביותר על
זיהויים של הצמחים הנזכרים
בתנ"ך לאור מסורות הזיהוי שונות
והמחקר המדעי.
- חמשת מיני דגן, הר ברכה תשע"א
קובץ זה עוסק במגוון נושאים
הקשורים למיני דגני התרבות
שהיו שכיחים בעולם הקדום בכלל
ובארץ-ישראל בפרט מנקודת
מבט היסטורית, הלכתית ורעיונית.

המאבק על הקול, נשות היישוב וזכות הבחירה

1917-1926

מרגלית שילה, הוצאת יד בן צבי, ירושלים ואוניברסיטת בן גוריון בנגב, תשע"ג 2013

מחקר חדשני ומעמיק הפורס את המאבק הפוליטי הראשון של נשות היישוב למען זכות בחירה ל"אסיפת הנבחרים" (אימה הורתה של הכנסת). **המאבק על הקול, נשות היישוב וזכות הבחירה 1917 – 1926**, מספר את סיפורן של הפמיניסטיות הראשונות ביישוב שדמויותיהן ומפעלן יוצא הדופן הודרו מספרי ההיסטוריה. בספר משורטטת, בין היתר, הביוגרפיה האישית של נשיאתן, ד"ר רוזה וולט שטראוס, עולה מארצות הברית שהייתה הנערה הראשונה שסיימה את לימודי התיכון באימפריה האוסטרו-הונגרית, רופאת העיניים הראשונה בעולם, שהובילה את מלחמתן של נשות ציון למען זכות הבחירה. היא וחברותיה ייסדו מפלגה פוליטית שנלחמה למען זכויות נשים בזירה הפוליטית ובזירה המשפטית. הן יצאו באספות מחאה ואף תבעו תיקונים משפטיים חשובים כזכות נשים לרשת, העלאת גיל הנישואין, איסור ביגמיה ועוד.

הן גם יצרו קשרים בינלאומיים עם הברית העולמית של הנאבקות למען זכות הבחירה. מולן עמד המגזר החרדי שרובו חי בירושלים, אשר טען באופן נחרץ כי מתן זכות בחירה לנשים מנוגד להלכה ופוגע בשלמות המשפחה ובתכונותיה הנעלות של האישה. בתווך עמד הציבור הציוני אשר חתר בכל מאודו לאחד את כל יהודי הארץ במסגרת פוליטית אחת והיה מוכן לשם כך לדחות את מימוש זכותן הדמוקרטית של נשות ישראל. מאבקן צלח ואסיפת הנבחרים הצהירה כי לנשות היישוב נכון שוויון.

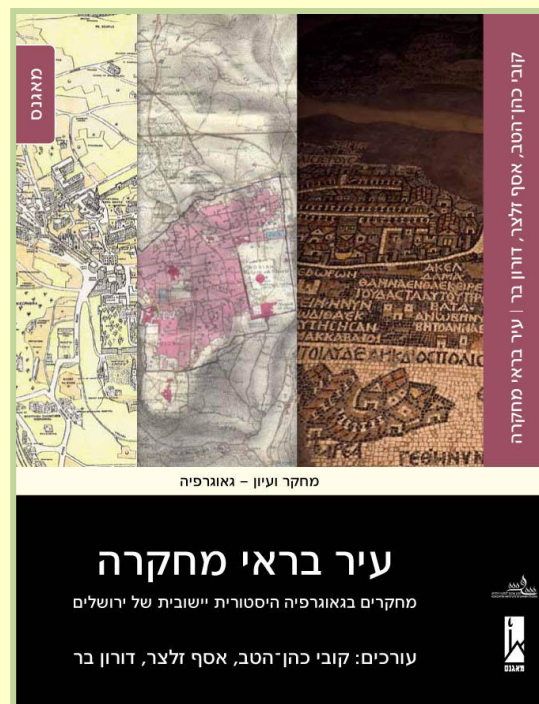
עיר בראי מחקרה: מחקרים בגיאוגרפיה-היסטורית יישובית של ירושלים

עורכים: קובי כהן-הטב, אסף זלצר, דורון בר

הוצאת מאגנס ומכון שכטר למדעי היהדות, ירושלים 2011

מאז איחודה של ירושלים לאחר מלחמת ששת הימים יצאו לאור מחקרים רבים העוסקים בהתפתחותה הגיאוגרפית-היסטורית של ירושלים. בשנים אלו הפכה ירושלים ליעד ראשון במעלה לחפירות ארכיאולוגיות ולמחקרים היסטוריים. העניין האקדמי ההולך וגובר בהתפתחות המרחבית של העיר הגביר גם את העניין העממי בירושלים שהפכה ליעד לסיורים. אל המחקר הגיאוגרפי-היסטורי-תרבותי של העיר והמאמץ לחשיפת עברה של ירושלים מצטרפים גם המאמרים בקובץ זה. מחקרים אלה מדגימים את עושר נושאי המחקר על העיר וגם את כיווני הדיון החדשים המאפיינים את הגיאוגרפיים-ההיסטוריים בעשור האחרון.

חוקרי ירושלים והעוסקים בידיעתה ובהנחלת צפונותיה ימצאו בספר מידע רב. מרבית המאמרים עוסקים בהתפתחות ירושלים בעת החדשה, אך לצידם נחשפים כאן גם מחקרים על שלהי העת העתיקה ועל התקופה המוסלמית המאוחרת. בין יתר הנושאים שבהם עוסקים המאמרים נמצאים בתי תפילה יהודיים, כנסיות ומקומות קדושים נוצריים; סוגיות כלכליות ותכנוניות הקשורות בהתפתחות העיר; עליה לרגל ותיירות ופעילות מיסיונרית. הספר בעריכתם של ד"ר קובי כהן-הטב, ד"ר אסף זלצר וד"ר דורון בר יצא לאור בהוצאת מאגנס ומכון שכטר למדעי היהדות.

עולים במשורה - מדיניות ישראל כלפי עלייתם של יהודי צפון אפריקה, 1951-1956

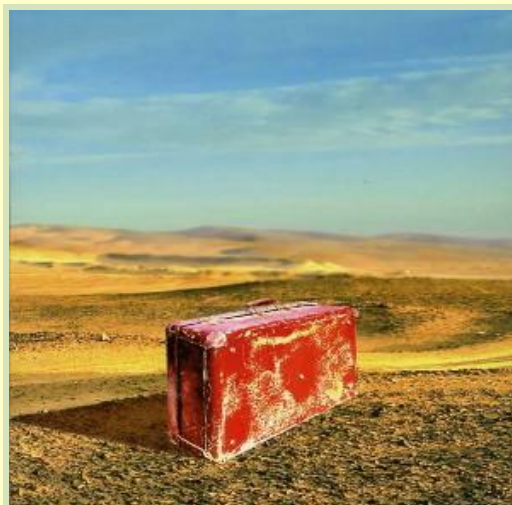
אבי פיקאר, הוצאת מכון בן גוריון לחקר ישראל, שדה בוקר, 2013.

השאלה העדתית היא סוגיה טעונה בחברה הישראלית. נקודת המוצא היא לעיתים קרובות העלייה מארצות האסלאם וקליטתה בשנות החמישים. הספר עולים במשורה עוסק בשאלה זו תוך התבוננות בסוגיה מרכזית אחת - מדיניות ישראל כלפי עליית יהודי צפון אפריקה בשנים שבין עצמאות ישראל לעצמאות מרוקו וטוניסיה. עמדתה המורכבת של מדינת ישראל כלפי יהודי ארצות האסלאם נבעה מהרצון לשלבם בחברה הישראלית מחד ומהסתייגות מאותם יהודים מאידך. בנוסף לסוגיה העדתית הספר מנתח את מדיניות העלייה על רקע עקרונות שהנחו מדינות הגירה אחרות וכן לאור מדיניות העלייה בתקופת הישוב ובימי העלייה ההמונית. מהספר עולה שמדינת ישראל ערכה ביהודי צפון אפריקה 'סלקציה' בטרם עלו ופסלה עולים שלא היו מסוגלים לעבודה פיזית קשה. בניגוד למה שטענו עד עכשיו חוקרים שעסקו בנושא - מדיניות זו לא נפסקה גם כאשר התברר שמרוקו עתידה לאסור על היהודים לעלות לארץ. הספר חושף את המחיר שיהודי צפון אפריקה שילמו בשל תוכנית פיזור האוכלוסייה. ישראל הקפידה לשלוח את העולים החדשים רק ליישובים מרוחקים בנגב ובגליל.

העדרם של בתים מוכנים ביישובים אלו, האטו את קצב העלייה. כאשר מרוקו העצמאית אסרה על היהודים לצאת נתקעו 100,000 איש שכבר היו רשומים לעלייה ועוכבו בשל מדיניות ישראל. הניסיונות להגדיל את קצב העלייה וכשלונן מתוארים בספר בהרחבה.

כאשר התברר שמרוקו תקבל עצמאות ותאסור על היהודים לצאת ניסו למצוא פתרונות שונים להוצאת היהודים במהירות. הפתרונות הללו נכשלו כולם בשל ביורוקרטיה והכרעות שהתקבלו תמיד דקה מאוחר מדי.

הספר אינו מהווה כתב אישום או התרסה נגד קובעי מדיניות אלא מנסה להבין מדוע מקבלי ההחלטות קיבלו את ההכרעות שלהם. מה היה עולם הערכים שלהם ומה עמד לנגד עיניהם.

עולים במשורה
מדיניות ישראל כלפי עלייתם
של יהודי צפון אפריקה, 1951-1956
אבי פיקאר

סיור המחלקה

הסיור המחלקתי

ד"ר אורן אקרמן

א

חת לשנה מתקיים קמפוס מחלקתי, בו משתתפים מרצים מהמחלקה וסטודנטים מכל השנים והתארים. מטרת הקמפוס לחשוף את התלמידים והמרצים למגוון הנושאים אותם לומדים במחלקה.

בשנת הלימודים **תשע"ב**, הסיור המחלקתי הוקדש לגליל העליון. בקרנו במערת מנות, העיירה שלומי וסיימנו יום זה בפסגת הר מירון. ביום השני בקרנו בשני אתרים ארכיאולוגיים, נבוריה ותל קדש. בהמשך היום בקרנו במשטרות הטיגרט שנבנו לאורך גדר הצפון ושמענו על נשות השומר.

בשנת הלימודים **תשע"ג**, הסיור הלימודי הוקדש לנגב. בקרנו ערי הנבטים ממשית ועובדת, שמענו הסברים אודות ההיווצרות של מכתשי הנגב, וסיימנו את היום בירוחם. ביום השני התוודענו לחוות הבור ולחקלאות הקדומה בנגב וסיימנו את הסיור בתצפית נחל צין ברחבת הקבר של בן גוריון.

קמפוסים עמוסים אלו עברו בהצלחה רבה וכולנו יצאנו מלאים בידע ותפיסות חדשות. מסורת זו, של הסיורים המחלקתיים, בהם משתתפים מרצים שונים מהחלקה ותלמידים רבים, מאפשרת חשיפה למגוון נושאים דבר מהעשיר את התלמידים והמרצים יחדיו. הסיורים הללו הדגישו את הרב גוניות בלימודים במחלקה.

להתראות בקמפוס הבא.

מקבלי תואר דוקטור - במחלקה ללימודי א"י וארכיאולוגיה לשנים תשע"ב - תשע"ג, 2012-2013

- **ד"ר תמר אגמון**, חולדה ויצחק וילקנסקי ותרומתם למושבי העובדים ולעיצוב נוף אידאולוגי, חברתי והתיישבותי בארץ ישראל 1905-1929. מנחה פרופ' עירית עמית כהן
- **ד"ר יונתן אדלר**, הארכיאולוגיה של הטהרה עדויות ארכיאולוגיות לשמירת הלכות טהרה בארץ ישראל מהתקופה החשמונאית עד סוף תקופת התלמוד (164 לפנה"ס - 400 לסה"נ). מנחה פרופ' זאב ספראי
- **ד"ר נילי גרייצר**, תכנון המתאר האדריכלי והבנייה של העיר מרשה שבאידומיאה בתקופה ההלניסטית מנחה פרופ' עמוס קלוזר
- **ד"ר טובה דיקשטיין**, על שולחן האוכל הארץ ישראלי בתקופת הבית השני, המשנה והתלמוד. מנחה פרופ' זאב ספראי
- **ד"ר אילת הרפז**, בית החווה הארץ-ישראלי למן התקופה ההלניסטית ועד לתקופה המוסלמית הקדומה: היבטים של חיי יום יום. מנחה פרופ' שמעון דר
- **ד"ר איתן קליין**, היבטים בתרבות החומרית של יהודה הכפרית בתקופה הרומית המאוחרת (135-324 לסה"נ) מנחה פרופ' בועז זיסו
- **ד"ר תמר קמינסקי**, נשות עין חרוד כמעצבות חברה מחדשת ומשתנה: 1921-1948. מנחות פרופ' מרגלית שילה וד"ר לילך רוזנברג-פרידמן
- **ד"ר רון שפיר**, רכבת יפו ירושלים - חזון, מציאות וזיכרון 1892-1930. מנחה פרופ' עירית עמית-כהן
- **ד"ר רעות גרין** - עיצובה של המשפחה העברית במושבות 1882-1914, מנחה פרופ' מרגלית שילה
- **ד"ר דליה גרפי** - החברה המושבתית בארץ ישראל בין השנים 1923 - 1882: הנחלת הדיבור העברי, יחסים בין עדתיים ויחסים עם ערבים, מנחה ד"ר תמיר גורן
- **ד"ר נעמה סוקניק** - הצבענים באריגים מן התקופה הרומית הקדומה ממערות מדבר יהודה מנחים: פרופ' זהר עמר וד"ר דוד אילוז

ד"ר נירה אלפרסון-אפיל

ד"ר נירה אלפרסון-אפיל

עם פתיחתה של שנה אקדמית זו מצטרפת למחלקתנו ד"ר נירה אלפרסון-אפיל, ארכיאולוגית המתמחה בתרבויות פרהיסטוריות. נירה השלימה את לימודיה במכון לארכיאולוגיה שבאוניברסיטה העברית ועבודת הדוקטורט שלה עסקה בעדויות הקדומות לשימוש באש על-ידי האדם. תוצאות המחקר של נירה התפרסמו כספר ואף זכו לתהודה בכתבי עת מן המעלה הראשונה.

מחקרה של נירה עוסקים בהיבטים שונים של התפתחות האדם, הכוללים בין היתר יכולות טכנולוגיות (כדוגמת ראשית השימוש בכלי אבן, השימוש והשליטה הקדומים באש), וקוגניטיביות (המתבטאות למשל בחידושים וגילויים פרהיסטוריים, כדוגמת ראשיתו של הארגון החברתי, האמנות, הפולחן וכד') הבאות לכדי ביטוי כבר בשלביה הקדומים ביותר של החברה האנושית.

השנה מעבירה נירה את קורס המבוא לארכיאולוגיה פרהיסטורית של ארץ-ישראל, קורס העוסק בטיפולוגיה וטכנולוגיה של כלי צור, ואת קורס חפירות נבחרות. בנוסף, בסמסטר הראשון מעבירה נירה קורס העוסק כולו בגילוי, בשימוש, ובשליטה באש – וביטויים הארכיאולוגי והאתנוגרפי. בסמסטר השני תעביר נירה קורס העוסק בגילויים והמצאות וסוקר תגליות משמעותיות בפרהיסטוריה של האדם – מכלי האבן הראשונים ועד להמצאת הקרמיקה. בקורס יידונו המצאות וגילויים בולטים כדוגמת אש, קבורה, אמנות, בנייה באבן, והאופן בו השפיעו אלה על היבטי חיים שונים, טכנולוגיים ותרבותיים, של המין האנושי.

ד"ר חגי מזוז

קורס שאני מלמד במחלקה נקרא המדינה האסלאמית: חברה ודת. הוא עוסק במאורעות המרכזיים הקשורים להתהוות המדינה האסלאמית במאתיים השנים הראשונות שלה ובמקביל על התפתחות חיי הרוח שלה בתקופה זו.

סיימתי את לימודי הדוקטורט באוניברסיטת בר-אילן בשנת 2010. אני חוקר את נושא יחסי האסלאם והיהדות ופרסמתי מספר מאמרים על היחסים בין היהדות והאסלאם, פרשנות קראן ומשפט מוסלמי.

אוניברסיטת בר אילן

המחלקה ללימודי ארץ ישראל וארכיאולוגיה

טלפון 03-5318350 | פקס 03-6354941

מייל | Israel-Studies.Dept@mail.biu.ac.il

אתר המחלקה | <http://lisa.biu.ac.il>

דף הפייסבוק

www.facebook.com/Israel.Studies.Archaeology.biu?ref=hl

